

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΜΟΝΑΔΑ ΕΡΕΥΝΩΝ ΑΓΟΡΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΗΣ ΓΝΩΜΗΣ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΣ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ
ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ ΑΠΟΤΥΠΩΣΗΣ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2016-2021

ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ 2.5. – ΜΕΡΟΣ Β΄

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ: «ΚΡΗΤΗ» 2014-2020

ΑΞΟΝΑΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ: 4

ΘΕΜΑΤΙΚΟΣ ΣΤΟΧΟΣ/ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΗ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑ: 8.v

ΕΙΔΙΚΟΣ ΣΤΟΧΟΣ: 21

ΠΕΔΙΟ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ /ΤΥΠΟΣ ΔΡΑΣΕΩΝ/ ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ: 106 / 8.v.1

ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ: 228.000 €

Ρέθυμνο, Φεβρουάριος 2022

Πίνακας περιεχομένων

Συντομογραφίες.....	iv
Σύνοψη (Executive Summary).....	1
1. Εισαγωγή.....	4
2. Η οικονομία και η επιχειρηματικότητα στην Κρήτη	5
2.1. Τα βασικά χαρακτηριστικά	5
2.2. Εποχικότητα και Εργασία	6
2.3. Επιχειρήσεις και επιχειρηματικότητα	7
2.3.1 Χαρακτηριστικά των επιχειρήσεων και επιχειρηματικό προφίλ	7
2.3.2 Τύποι επιχειρήσεων	8
2.3.3 Οικονομική κατάσταση και βιωσιμότητα.....	9
2.4. Συμπεράσματα	12
3. Το εργατικό δυναμικό της Κρήτης.....	14
3.1. Απασχολησιμότητα και ανεργία	14
3.2. Ευπαθείς ομάδες	17
3.2.1 Γυναίκες.....	17
3.2.2 Νέοι.....	18
3.2.3 Αλλοδαποί.....	20
3.3. Οικονομική κατάσταση εργατικού δυναμικού	21
3.4. Συμπεράσματα	23
4. Εργασιακές σχέσεις -Συγκλίσεις και αποκλίσεις.....	25
4.1. Συνθήκες εργασίας.....	25
4.2. Διάθεση αλλαγής αντικειμένου απασχόλησης εργαζομένων	28
4.3. Συμπεράσματα, συγκλίσεις και αποκλίσεις.....	29
5. Η κατάρτιση στην αγορά εργασίας.....	31
5.1. Η στάση και η άποψη των επιχειρήσεων	31
5.2. Η στάση και η άποψη του εργατικού δυναμικού.....	33
5.3. Συμπεράσματα	35
6. Άξονες παρεμβάσεων	36
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ I - Πίνακες.....	40

Γραφήματα

Γράφημα 1: Εξέλιξη εργασιακών καταστάσεων: Εργασία 2016-2021–A01101A.....	6
Γράφημα 2: Εξέλιξη των τύπων επιχειρήσεων 2016-2021– C01102.....	8
Γράφημα 3: Εξέλιξη του Σταθμικού Μέσου Τζίρου Επιχειρήσεων 2016-2021 –D01102.....	9
Γράφημα 4: Εξέλιξη της οικονομικής κατάστασης των επιχειρήσεων 2016-2021– D01101.....	10
Γράφημα 5: Εξέλιξη της επισφάλειας/αδυναμίας ανά τύπο επιχείρησης 2016-2021-- D01105.....	11
Γράφημα 6: Εξέλιξη της οικονομικής κατάστασης των αυτοαπασχολούμενων 2017-2021 -- D01103.....	11
Γράφημα 7: Εργασιακές καταστάσεις: Ανεργία και Αναστολή Εργασίας, ΕΑΔ 2016-21 – A01101B.....	15
Γράφημα 8: Εξέλιξη πλήρους, μερικής και εκ περιτροπής εργασίας –A01121.....	15
Γράφημα 9: Εξέλιξη εργασίας αόριστου και ορισμένου χρόνου – Εργασία χωρίς πλαίσιο-A01122.....	16
Γράφημα 10: Εξέλιξη αυτοαπασχολούμενοι/ιδιοκτήτες επιχείρησης και εξαρτημένη εργασία –C0110117	
Γράφημα 11: Εξέλιξη της ανεργίας/μη εργασίας ανά φύλο 2016-2021-A01118.....	18
Γράφημα 12: Εξέλιξη μόνιμης και εποχικής εργασίας νέων 18-34 για 2016-2021 – A01105A.....	19
Γράφημα 13: Εξέλιξη ανεργίας μη εργασίας νέων 18-34 για 2016-2021 - A01105B.....	19
Γράφημα 14: Εξέλιξη των εργασιακών καταστάσεων των αλλοδαπών 2016-2021 –A01107.....	21
Γράφημα 15: Εξέλιξη του Σταθμικού Μέσου Εισοδήματος Εργαζομένων –D01107.....	22
Γράφημα 16: Οικονομική κατάσταση εργατικού δυναμικού - E01102.....	23
Γράφημα 17:Διατύπωση γνώμης εργαζομένων για την εργασία τους/Ο μισθός μου ανταποκρίνεται στην εργασία που προσφέρω- E01103Α.....	26
Γράφημα 18:Διατύπωση γνώμης εργαζομένων για την εργασία τους/Αισθάνομαι ασφαλής στην εργασία μου -- E01103B.....	26
Γράφημα 19:Διατύπωση γνώμης εργαζομένων για την εργασία τους/Καλούμαι να ανταποκριθώ σε περισσότερους ρόλους από όσους αναφέρει η σύμβασή μου -- E01103Γ.....	27
Γράφημα 20:Διατύπωση γνώμης εργαζομένων για την εργασία τους/Η θέση εργασίας μου ανταποκρίνεται στα τυπικά μου προσόντα - E01103Δ.....	28
Γράφημα 21: Λόγοι μη διάθεσης αλλαγής αντικειμένου απασχόλησης- G01101.....	29
Γράφημα 22: Εξέλιξη επιχειρήσεων που παρέχουν εκπαίδευση/κατάρτιση –F01101.....	31
Γράφημα 23: Συχνότητα εκπαίδευσης/κατάρτισης – F01106.....	31
Γράφημα 24: Λόγοι μη παροχής εκπαίδευσης/κατάρτισης – F01105.....	32
Γράφημα 25: Παρακολούθηση εκπαίδευσης/κατάρτισης από το εργατικό δυναμικό–F01102.....	33
Γράφημα 26: Γνώμη εργατικού δυναμικού σχετικά με το αν τα προγράμματα κατάρτισης προσφέρουν γνώσεις και δεξιότητες που ανταποκρίνονται στην αγορά εργασίας – F01103.....	34

Πίνακες

Πίνακας 1: Εργατικό δυναμικό και καταγεγραμμένη ανεργία στην Κρήτη σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ (2016-2021).....	14
Πίνακας 2: Εξέλιξη εργασιακών καταστάσεων: Εργασία 2016-2021– A01101A.....	40
Πίνακας 3: Εξέλιξη των τύπων επιχειρήσεων 2016-2021– C01102.....	40
Πίνακας 4: Εξέλιξη του Σταθμικού Μέσου Τζίρου Επιχειρήσεων 2016-2021 –D01102.....	40
Πίνακας 5: Εξέλιξη της οικονομικής κατάστασης των επιχειρήσεων 2016-2021-- D01101.....	41
Πίνακας 6: Εξέλιξη της επισφάλειας/αδυναμίας ανά τύπο επιχείρησης 2016-2021– D01105.....	41
Πίνακας 7: Εξέλιξη της οικονομικής κατάστασης των αυτοαπασχολούμενων 2017-2021 -- D01103.....	41
Πίνακας 8: Εργασιακές καταστάσεις: Ανεργία και Αναστολή Εργασίας, ΕΑΔ 2016-21 – A01101B.....	41
Πίνακας 9: Εξέλιξη πλήρους, μερικής και εκ περιτροπής εργασίας –A01121.....	42
Πίνακας 10: Εξέλιξη εργασίας αόριστου και ορισμένου χρόνου – Εργασία χωρίς πλαίσιο-A01122.....	42
Πίνακας 11: Εξέλιξη αυτοαπασχολούμενοι/ιδιοκτήτες επιχείρησης και εξαρτημένη εργασία – C01101.....	42
Πίνακας 12: Εξέλιξη της ανεργίας/ μη εργασίας ανά φύλο 2016-2021-A01118.....	43
Πίνακας 13: Εξέλιξη μόνιμης και εποχικής εργασίας νέων 18-34 για 2016-2021 – A01105AB.....	43
Πίνακας 14: Εξέλιξη των εργασιακών καταστάσεων των αλλοδαπών 2016-2021 – A01107.....	43
Πίνακας 15: Εξέλιξη του Σταθμικού Μέσου Εισοδήματος Εργαζομένων –D01107.....	44
Πίνακας 16: Οικονομική κατάσταση εργατικού δυναμικού - E01102.....	44
Πίνακας 17: Διατύπωση γνώμης εργαζομένων για την εργασία τους/ Ο μισθός μου ανταποκρίνεται στην εργασία που προσφέρω- E01103A.....	44
Πίνακας 18: Διατύπωση γνώμης εργαζομένων για την εργασία τους/ Αισθάνομαι ασφαλής στην εργασία μου -- E01103B.....	44
Πίνακας 18: Διατύπωση γνώμης εργαζομένων για την εργασία τους/ Καλούμαι να ανταποκριθώ σε περισσότερους ρόλους από όσους αναφέρει η σύμβασή μου -- E01103Γ.....	45
Πίνακας 20: Διατύπωση γνώμης εργαζομένων για την εργασία τους/ Η θέση εργασίας μου ανταποκρίνεται στα τυπικά μου προσόντα - E01103Δ.....	45
Πίνακας 21: Λόγοι μη διάθεσης αλλαγής αντικειμένου απασχόλησης- G01101.....	45
Πίνακας 22: Εξέλιξη επιχειρήσεων που παρέχουν εκπαίδευση/κατάρτιση – F01101.....	46
Πίνακας 23: Συχνότητα εκπαίδευσης/κατάρτισης – F01106.....	46
Πίνακας 24: Λόγοι μη παροχής εκπαίδευσης/κατάρτισης – F01105.....	46
Πίνακας 25: Παρακολούθηση εκπαίδευσης/κατάρτισης από το εργατικό δυναμικό– F01102.....	46
Πίνακας 26: Γνώμη εργατικού δυναμικού σχετικά με το αν τα προγράμματα κατάρτισης προσφέρουν γνώσεις και δεξιότητες που ανταποκρίνονται στην αγορά εργασίας – F01103.....	47

Συντομογραφίες

ΕΛΣΤΑΤ	Ελληνική Στατιστική Αρχή
ΕΛΣΤΑΤ-2015Δ	Έρευνα Εργατικού Δυναμικού της ΕΛΣΤΑΤ για το Δ τρίμηνο του 2015
ΕΡΓΑΝΗ 2015	Ετήσια απολογιστική έκθεση του συστήματος ΕΡΓΑΝΗ για το 2015
ΜΕΚΓ	Μονάδα Ερευνών Κοινής Γνώμης Πανεπιστημίου Κρήτης
ΜΟ	Μέσος Όρος
ΠΜΠΑΕ	Περιφερειακού Μηχανισμού Παρακολούθησης της Αγοράς Εργασίας
EUROSTAT	European Union Statistical Office
ISIC	International Standard Industrial Classification of All Economic Activities
NACE	Statistical Classification of Economic Activities in the European Community
NEET	Not in Education, Employment, or Training

Σύνοψη (Executive Summary)

Η παρούσα Έκθεση συνιστά το δεύτερο μέρος του Παραδοτέου Π.2.5 του Έργου «Περιφερειακός Μηχανισμός Παρακολούθησης της Αγοράς Εργασίας (ΠΜΠΑΕ)» στην Κρήτη που αποτελεί επισκόπηση των συνθηκών και των μεγεθών της αγοράς εργασίας στην Κρήτη για την περίοδο 2016-2021.

Τα βασικά συμπεράσματα που προκύπτουν από την συνθετική ανάλυση των παραπάνω ερευνών για την περίοδο 2016-2021 συνοψίζονται ως ακολούθως:

- **Ένα από τα εντονότερα χαρακτηριστικά της τοπικής οικονομίας της Περιφέρειας Κρήτης είναι η εποχικότητα.** Κυρίως ως απόρροια του τουριστικού προϊόντος του νησιού το οποίο αλληλοεπιδρά με αρκετούς κλάδους της τοπικής οικονομίας της Κρήτης όπως η εστίαση και το εμπόριο, και δευτερευόντως λόγω της πρωτογενούς παραγωγής, **η εποχικότητα επηρεάζει διαχρονικά την οικονομική κατάσταση ~20% του συνολικού εργατικού δυναμικού.**
- **Η αγορά εργασίας της Κρήτης βασίζεται κατά κύριο λόγο στον τριτογενή τομέα** και συγκεκριμένα στους κλάδους του εμπορίου, την εστίαση-τουρισμό και τις επαγγελματικές, διοικητικές, επιστημονικές και άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών. Επίσης, **ο πρωτογενής τομέας είναι σε υψηλή θέση, αλλά το εργατικό δυναμικό που απασχολείται, φθίνει συστηματικά.**
- Η μεγαλύτερη δυσκολία που αντιμετωπίζουν οι κρητικές επιχειρήσεις σχετίζεται με την αδυναμία ανάπτυξης εξωστρέφειας και παρακολούθησης των εξελίξεων. **Ο κλειστός τρόπος διοίκησης των επιχειρήσεων σε συνδυασμό με την εσωστρέφεια αλλά και την έλλειψη σχεδιασμού στρατηγικών ανάπτυξης προς την κατεύθυνση της καινοτομίας και της διαφοροποίησης του προϊόντος τους εντείνουν έτι περαιτέρω την δυσκολία αυτή.**
- **Ένα μικρό μέρος των επιχειρήσεων της Κρήτης που επενδύουν στην εξωστρέφεια και στην καινοτομία, έχουν να επιδείξουν αξιόλογες επιδόσεις** στους τομείς που δραστηριοποιούνται, αλλά, προς το παρόν, **δε δείχνουν ικανές να δώσουν το βηματισμό της επιχειρηματικότητας στην Κρήτη.** Οι επιχειρήσεις αυτές επενδύουν είτε στην παραγωγή καινοτόμων/ εξειδικευμένων προϊόντων και υψηλού επιπέδου υπηρεσιών και στοχεύουν στην εξωστρέφεια, είτε στον τεχνολογικό στον τουριστικό κλάδο ή σε άλλα επικερδή πεδία.
- **Τα ποσοστά της ανεργίας στην Κρήτη παραμένουν υψηλά.** Η σταδιακή βελτίωση μέχρι το 2019 ανακόπηκε λόγω της πανδημίας COVID-19 και **το 2021 η ανεργία ανέκαμψε σε ποσοστό της τάξης του 20%.** Λόγω της πανδημίας εμφανίστηκε μία νέα εργασιακή πραγματικότητα, η αναστολής εργασίας, η

οποία κορυφώθηκε το 2020 και στην συνέχεια φαίνεται να τροφοδότησε τα υψηλά επίπεδα ανεργίας που παρουσιάζονται το 2021.

- Κατά την περίοδο παρακολούθησης **παρατηρείται βελτίωση της οικονομικής κατάστασης του εργατικού δυναμικού, ακόμα και κατά την διάρκεια της περιόδου της πανδημίας.** Αυτό είναι πολύ πιθανό να οφείλεται και στην επιδοματική πολιτική που ασκήθηκε κατά την περίοδο της πανδημίας και μένει να ελεγχθεί στο μέλλον αν η βελτίωση συνεχιστεί ή θα εμφανιστεί η επίδραση της πανδημίας με χρονική διαφορά.
- Στο σύνολο των ετών παρακολούθησης φαίνεται ότι **ο αριθμός των αυτοαπασχολούμενων με προσωπικές/ ατομικές επιχειρήσεις μειώνεται σταθερά ενώ αυξάνει ο αριθμός των μισθωτών.** Οι αυτοαπασχολούμενοι επιχειρηματίες βιώνουν την εντονότερη επισφάλεια και δυσκολεύονται να διατηρήσουν την επιχειρηματική τους δραστηριότητα.
- Ένα μέρος του εργατικού δυναμικού φαίνεται να βιώνει άσχημες συνθήκες εργασίας. Αυτό συμβαίνει ως αποτέλεσμα των απαιτήσεων των εργοδοτών για ευελιξία και συνθηκών εργασίας εκτός πλαισίου και όχι από το επίπεδο των ζητούμενων και προσφερόμενων δεξιοτήτων. Αυτό το μέρος του εργατικού δυναμικού, **έχει να επιλέξει μεταξύ ανεργίας και «ευέλικτων» εργασιακών συνθηκών εργασίας.**
- Συνδυαστικά οι ποιοτικές και οι ποσοτικές έρευνες κατέδειξαν ότι **το μεγαλύτερο μέρος των θέσεων εργασίας στην Κρήτη απαιτεί εργαζόμενους χαμηλών προσόντων** ενώ μεγάλο μέρος του ανθρώπινου δυναμικού έχει υψηλότερο επίπεδο προσόντων από τις θέσεις που καταλαμβάνει. Αυτή η αντιστοιχία προκαλεί μια σειρά προβλημάτων και απορρυθμίσεων. Οι εργαζόμενοι με προσόντα υψηλότερα της θέσης τους δεν ικανοποιούνται, ενώ **οι έχοντες χαμηλά προσόντα πιέζονται και περιθωριοποιούνται καθώς δυσκολεύονται να αποκτήσουν πρόσβαση στην αγορά εργασίας.**
- Η κατάρτιση ως έννοια φαίνεται να χαίρει διαχρονικά υψηλής εκτίμησης τόσο μεταξύ του ανθρώπινου δυναμικού όσο και μεταξύ των επιχειρηματιών. Όμως, παρά τη δήλωση εκτίμησης, **ούτε οι εργαζόμενοι πιστεύουν ότι η κατάρτιση αλλάζει την εργασιακή τους πραγματικότητα, ούτε οι άνεργοι ότι τους βοηθά ουσιαστικά στην εύρεση εργασίας, αλλά ούτε και οι επιχειρηματίες επιλέγουν με βάση την κατάρτιση των υποψήφιων εργαζομένων αλλά με βάση την ευελιξία τους.**
- Περίπου **1 στις 4 επιχειρήσεις της Κρήτης κατάρτιζουν το προσωπικό τους τουλάχιστον μία φορά το έτος.** Διαχρονικά κυρίαρχα αντικείμενα κατάρτισης αφορούν τεχνικά και ασφάλεια στην εργασία, ξένες γλώσσες καθώς και υπολογιστές και πληροφορική. **Η κατάρτιση φαίνεται να αφορά στη διατήρηση της ανταγωνιστικότητας των υπηρεσιών που παρέχονται από τις**

επιχειρήσεις και όχι στην ανάπτυξη νέων ικανοτήτων προς διεύρυνση αντικειμένων και επιχειρηματική ανάπτυξη.

- **Η άποψη του εργατικού δυναμικού για τα παρεχόμενα προγράμματα κατάρτισης φαίνεται να μεταστρέφεται κατά την περίοδο παρακολούθησης καθώς αυξάνει το ποσοστό που θεωρεί ότι μέσω των προγραμμάτων κατάρτισης προσφέρονται γνώσεις και δεξιότητες που ανταποκρίνονται στην αγορά εργασίας.**

1. Εισαγωγή

Η παρούσα έκθεση συνιστά δεύτερο¹ μέρος του Παραδοτέου Π.2.5 του Έργου «Περιφερειακός Μηχανισμός Παρακολούθησης της Αγοράς Εργασίας» στην Κρήτη. Πρόκειται για το τελικό στάδιο της Δράσης 2 της Πράξης, με στόχο τη συνολική αποτύπωση της κατάστασης της τοπικής αγοράς εργασίας για το διάστημα 2016-2021.

Συγκεκριμένα, στην Έκθεση γίνεται σύνθεση των αποτελεσμάτων των πρωτογενών ποσοτικών και ποιοτικών ερευνών και των αναλύσεων δευτερογενών δεδομένων (Παραδοτέα 1.1 έως 1.5 και 2.2 έως 2.5 του ΠΜΠΑΕ) που διεξήχθησαν από το 2016 έως το 2021, με στόχο την αποτύπωση των ιδιοτεροτήτων της αγοράς εργασίας της Κρήτης και των αναγκών του ανθρώπινου δυναμικού και των επιχειρήσεων.

Η Έκθεση περιλαμβάνει

- Την ποιοτική και ποσοτική επισκόπηση των συνθηκών και των μεγεθών της αγοράς εργασίας στην Κρήτη.
- Την αναλυτική περιγραφή των περιοχών/κοιτασμάτων σύγκλισης των αναγκών των επιχειρήσεων και του ανθρώπινου δυναμικού και την περιγραφή των αναντιστοιχιών που προκύπτουν.
- Προτεινόμενους άξονες παρέμβασης.

¹ Το πρώτο μέρος αφορά την ετήσια έκθεση αποτελεσμάτων από τις ποσοτικές έρευνες για το 2021.

2. Η οικονομία και η επιχειρηματικότητα στην Κρήτη

2.1. Τα βασικά χαρακτηριστικά

Η οικονομία της Κρήτης φαίνεται να παρουσιάζει μια σταδιακή βελτίωση με το περιφερειακό ΑΕΠ² το 2018 να έχει αυξηθεί κατά ~360 εκατ. ευρώ σε σχέση με το 2016, ενώ παραμένει μειωμένο κατά ~2,5 δις ευρώ από το 2008. Αξίζει να σημειωθεί ότι το 2016, το περιφερειακό ΑΕΠ μειώθηκε κατά 3 δις ευρώ από το 2008. Η μεγαλύτερη πτώση σημειώθηκε την τριετία 2009-12 όπου και εφαρμόστηκαν τα περισσότερα μέτρα δημοσιονομικής προσαρμογής. Παράλληλα, οριακή βελτίωση παρατηρείται και στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ³ της Περιφέρειας Κρήτης το 2018 να ανέρχεται σε 14.302,00€ σε τρέχουσες τιμές, αυξημένο κατά 5% σε σχέση με το 2016.

Η οικονομία της Κρήτης συνεχίζει και στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στον τριτογενή τομέα, αφού τη μεγαλύτερη Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία⁴ παράγουν αθροιστικά κλάδοι του τριτογενή τομέα που σχετίζονται με το εμπόριο (*Ζ. Χονδρικό και λιανικό εμπόριο και επισκευές μηχανοκίνητων οχημάτων*), τις μεταφορές (*Η. Μεταφορά και αποθήκευση*) και την εστίαση-τουρισμό (*Θ. Υπηρεσίες εστίασης και Υπηρεσίες παροχής καταλύματος*). Ακολουθούν ο τριτογενής κλάδος υπηρεσιών άλλου τύπου (*Λ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας*) και οι αθροιστικά οι κλάδοι *Β. Ορυχεία και λατομεία*, *Γ. Μεταποίηση*, *Δ. Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού* και *Ε. Παροχή νερού, επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων και εξυγίανση*.

Υψηλότερη προστιθέμενη αξία το 2018 σε σχέση με το 2008 παράγει μόνον ο κλάδος *Κ. Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες* ενώ τη μεγαλύτερη μείωση Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας εμφανίζει ο κλάδος *ΣΤ. Κατασκευές*.

Σύμφωνα με τα στοιχεία των ΕΑΔ2016-2019, ο τουρισμός ήταν και παραμένει ο κεντρικός πυλώνας της τοπικής οικονομίας, με τις επιχειρήσεις των κλάδων Ζ. Εμπόριο, Ι,Κ,Λ,Μ,Ν. Επαγγελματικές, Διοικητικές, Επιστημονικές κ άλλες δραστηριότητες & Θ. Υπηρεσίες παροχής καταλύματος και υπηρεσίες εστίασης να είναι στο μεγαλύτερο ποσοστό τους σε καλή οικονομική κατάσταση. Η οικονομική κατάσταση των κλάδων που σχετίζονται άμεσα με τον τουρισμό δείχνει να διαταράσσεται σοβαρά λόγω των περιοριστικών μέτρων για την αντιμετώπιση της πανδημίας COVID-19 (ΕΑΔ2020,2021).

² ΕΛΣΤΑΤ, Περιφερειακοί λογαριασμοί, Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, 2018

³ ΕΛΣΤΑΤ, Περιφερειακοί λογαριασμοί, Κατά κεφαλή ακαθάριστο εγχώριο προϊόν κατά περιφέρεια και νομό, 2018

⁴ ΕΛΣΤΑΤ, Περιφερειακοί λογαριασμοί, Ακαθάριστη προστιθέμενη αξία κατά κλάδο, 2018

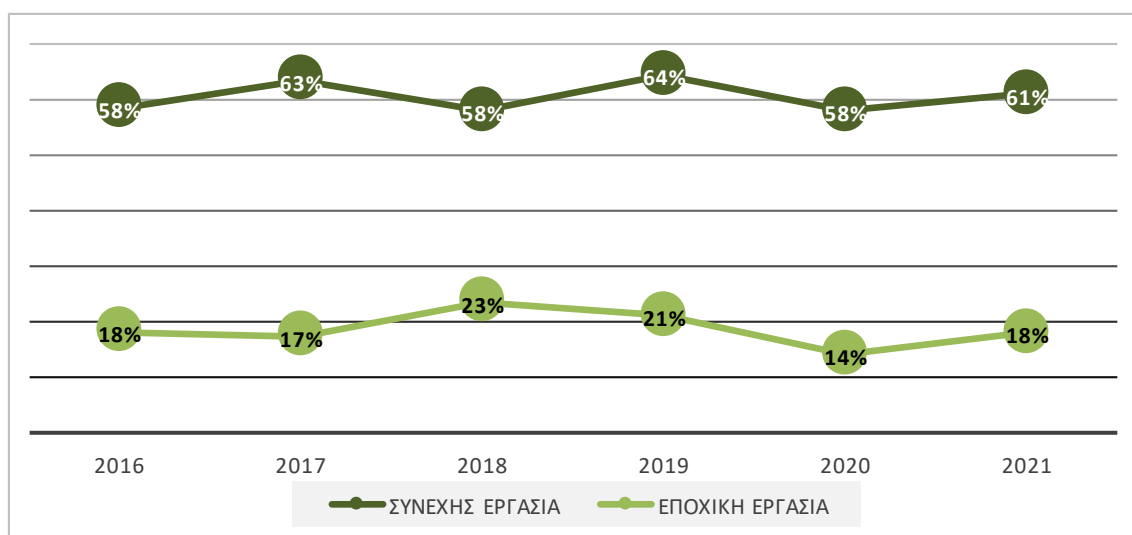
Αξίζει να σημειωθεί ότι οι κλάδοι αυτοί είχαν ανταπεξέλθει στην χρηματοοικονομική κρίση της προηγούμενης δεκαετίας και σημείωναν θετικές επιδόσεις.

Στον αντίποδα, η εικόνα της αγοράς εργασίας της Κρήτης τα τελευταία χρόνια (ΕΑΔ2017-2019) εμφάνιζε οριακές βελτιώσεις, όμως το 2020 και 2021 η κατάσταση φαίνεται να μεταβάλλεται λόγω των επιπτώσεων της πανδημίας COVID-19, η οποία αναμένεται να μετρηθεί και στα επίσημα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ για το κατά κεφαλήν ΑΕΠ.

2.2. Εποχικότητα και Εργασία

Ένα από τα εντονότερα χαρακτηριστικά της τοπικής οικονομίας και της αγοράς εργασίας της Περιφέρειας Κρήτης είναι η εποχικότητα. Η εποχικότητα επηρεάζει κατά μέσο όρο για τα έτη 2016-2021 την οικονομική κατάσταση περίπου 20% του συνολικού εργατικού δυναμικού. Αυτό συμβαίνει κυρίως ως απόρροια του τουριστικού προϊόντος του νησιού το οποίο αλληλοεπιδρά με αρκετούς κλάδους της τοπικής οικονομίας της Κρήτης όπως η εστίαση και το εμπόριο, και δευτερευόντως λόγω της πρωτογενούς παραγωγής.

Σύμφωνα με τις ΕΑΔ του ΜΠΑΕ, η κατάσταση για την εργασία, μόνιμη και εποχική, φαίνεται στο Γράφημα 1 παρακάτω. Παρά τις διακυμάνσεις, η τάση για τη συνεχή εργασία δεν παρουσιάζει αλλαγή. Αντιθέτως, η τάση για την εποχική εργασία παρουσιάζεται οριακά πτωτική, κυρίως λόγω απώλειας θέσεων εργασίας στους τομείς που χαρακτηρίζονται από εποχικότητα (εστίαση/τουρισμός), λόγω των επιπτώσεων της πανδημίας COVID-19.

Γράφημα 1: Εξέλιξη εργασιακών καταστάσεων: Εργασία 2016-2021– Α01101Α

Άλλοι κλάδοι με σημαντικό ποσοστό εποχικής απασχόλησης που επλήγησαν από το φαινόμενο της προσωρινής αναστολής εργασίας λόγω COVID-19 το 2021, κατά μέγεθος είναι:

- Ρ,Σ. Τέχνες, Ψυχαγωγία/Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών
- Η. Μεταφορά & αποθήκευση
- Α. Γεωργία και
- Β,Γ,Δ,Ε. Ορυχεία/Μεταποίηση/Παροχή ρεύματος-φυσικού αερίου/νερού

Από την άλλη, διαχρονικά οι περισσότεροι εποχικοί εργαζόμενοι με εξαρτημένη εργασία στην Κρήτη ανήκουν στις κατηγορίες επαγγελματιών (κωδικοί ΣΤΑΚΩΔ):

- 5. Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές και
- 9. Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες.

Τέλος, πολύ υψηλά ποσοστά εποχικής απασχόλησης για τις συνθήκες πανδημίας του 2021 εμφανίζουν τα ανώτερα διευθυντικά και διοικητικά στελέχη και οι υπάλληλοι γραφείου.

2.3. Επιχειρήσεις και επιχειρηματικότητα

2.3.1 Χαρακτηριστικά των επιχειρήσεων και επιχειρηματικό προφίλ

Οι ποιοτικές έρευνες που διεξήχθησαν στις επιχειρήσεις (Π1.3, Π2.3) δείχνουν ότι οι επιχειρήσεις της Κρήτης αντιμετωπίζουν πολλά εμπόδια όπως

- α. τις μεταβολές και την ακαμψία του φορολογικού και ασφαλιστικού πλαισίου,
- β. την αδυναμία πρόσβασης σε χρηματοδοτικά εργαλεία του τραπεζικού συστήματος,
- γ. τη δυσκολία πρόσβασης σε τοπικά, εθνικά και ευρωπαϊκά προγράμματα χρηματοδότησης, και
- δ. τη συρρίκνωση του μεριδίου της αγοράς λόγω της μείωσης της αγοραστικής δύναμης αλλά και της ανταγωνιστικότητας από εμπορικές αλυσίδες.

Όλα τα παραπάνω προκαλούν συνακόλουθες δυσκολίες και δεν ευνοούν την ανάπτυξη και την εξωστρέφεια που θα επέτρεπαν την διεύρυνση της εμβέλειάς τους σε αγορές εκτός Κρήτης.

Η πλειονότητα των επιχειρήσεων που απαντώνται στην Κρήτη είναι μικρού μεγέθους (Π2.3) με λίγους εργαζόμενους. Αρκετές είναι οι επιχειρήσεις που εργοδότες και εργαζόμενοι συνδέονται με οικογενειακούς δεσμούς συνιστώντας «οικογενειακές επιχειρήσεις» ΕΕ (2016-2021). Πολύ περισσότερες όμως είναι εκείνες οι επιχειρήσεις

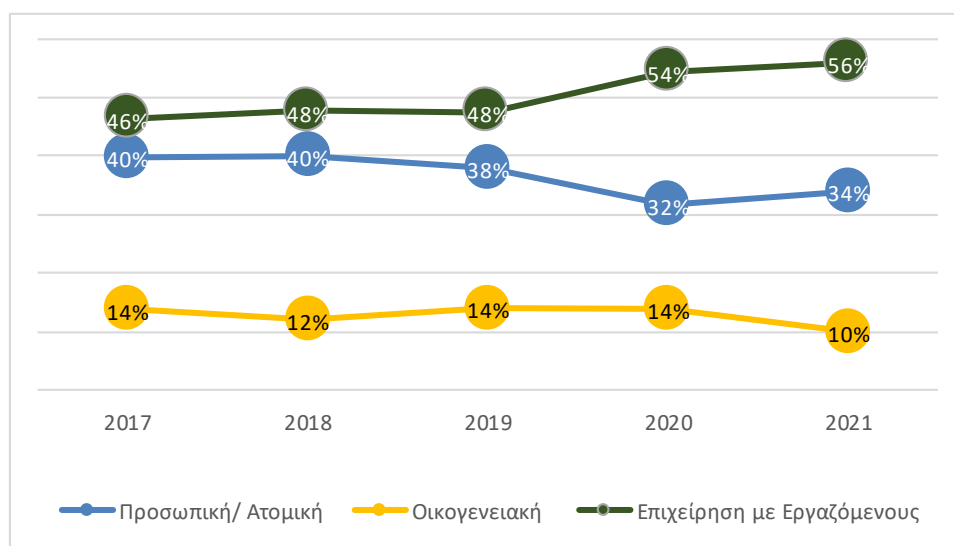
που ακολουθούν το μοντέλο οργάνωσης της «οικογενειακής επιχείρησης» με συμμετοχή στην άσκηση της διοίκησης κατ' εξοχήν προσώπων που συνδέονται κοινωνικά με τους ιδρυτές/ιδιοκτήτες. Αυτός ο **κλειστός τρόπος διοίκησης απαντάται ανεξαιρέτως σε όλα τα μεγέθη κρητικών επιχειρήσεων.**

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της ποιοτικής έρευνας των επιχειρήσεων το 2019 ελάχιστα είναι τα παραδείγματα επιχειρήσεων που, κόντρα στο ρεύμα, επιδίδονται σε παραγωγή καινοτόμων/ εξειδικευμένων προϊόντων και παροχή υψηλού επιπέδου υπηρεσιών και στοχεύουν στην εξωστρέφεια. Ακόμη και μέσα στα χρόνια της κρίσης φαίνεται να ξεπηδούν «λαμπρά» παραδείγματα επιχειρήσεων στον τεχνολογικό και στον τουριστικό κλάδο που πέτυχαν να εξασφαλίσουν κεφάλαια, διέθεταν ή και ανέπτυξαν τεχνογνωσία και επέλεξαν να αναπτυχθούν έχοντας συγκεκριμένη στρατηγική και φιλοσοφία. Αυτές οι επιχειρήσεις εμφανίζουν πιο σύγχρονη διοικητική οργάνωση λόγω μεγέθους ή/και αντικειμένων.

2.3.2 Τύποι επιχειρήσεων

Σύμφωνα με την Στατιστικό Μητρώο Επιχειρήσεων της ΕΛΣΤΑΤ⁵ για το 2016 (129.132), 2017 (133.819) και 2018 (136.626), παρατηρείται μια μικρή αύξηση των επιχειρήσεων στην Περιφέρεια Κρήτης.

Στο παρακάτω γράφημα παρουσιάζεται η Εξέλιξη του τύπου των επιχειρήσεων στην Κρήτη για τα έτη 2017-2021.

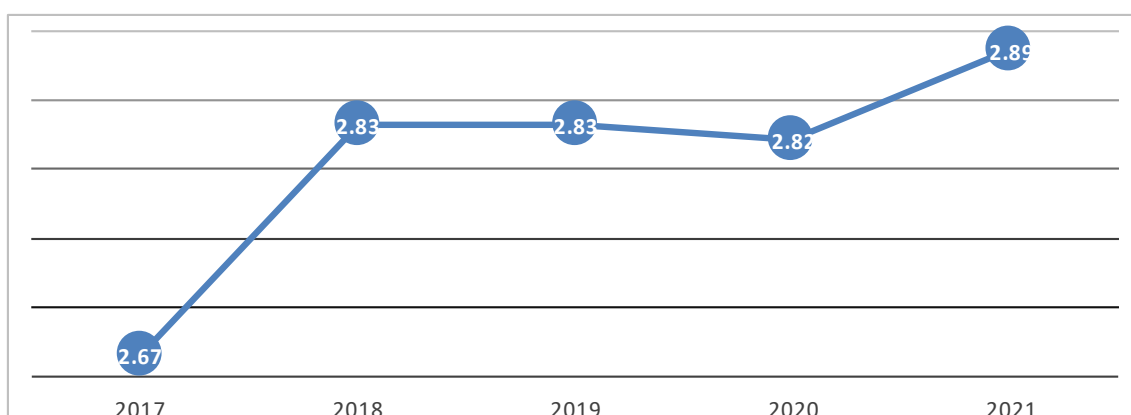
Γράφημα 2: Εξέλιξη των τύπων επιχειρήσεων 2016-2021– C01102

⁵ ΕΛΣΤΑΤ, Στατιστικό Μητρώο Επιχειρήσεων, <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SBR01>

Από το 2017 και μετά παρατηρείται μία άνοδος των επιχειρήσεων με έναν ή περισσότερων εργαζομένων έναντι των οικογενειακών επιχειρήσεων και των ατομικών/προσωπικών επιχειρήσεων. Παράλληλα, παρατηρούμε και μια οριακή τάση μείωσης των οικογενειακών επιχειρήσεων κατά την διάρκεια του τελευταίου έτους. Αν αυτή η αύξηση επιβεβαιωθεί και τα επόμενα χρόνια, η μείωση των οικογενειακών επιχειρήσεων ενδεχομένως να ακολουθεί τη μείωση των αυτοαπασχολούμενων.

2.3.3 Οικονομική κατάσταση και βιωσιμότητα

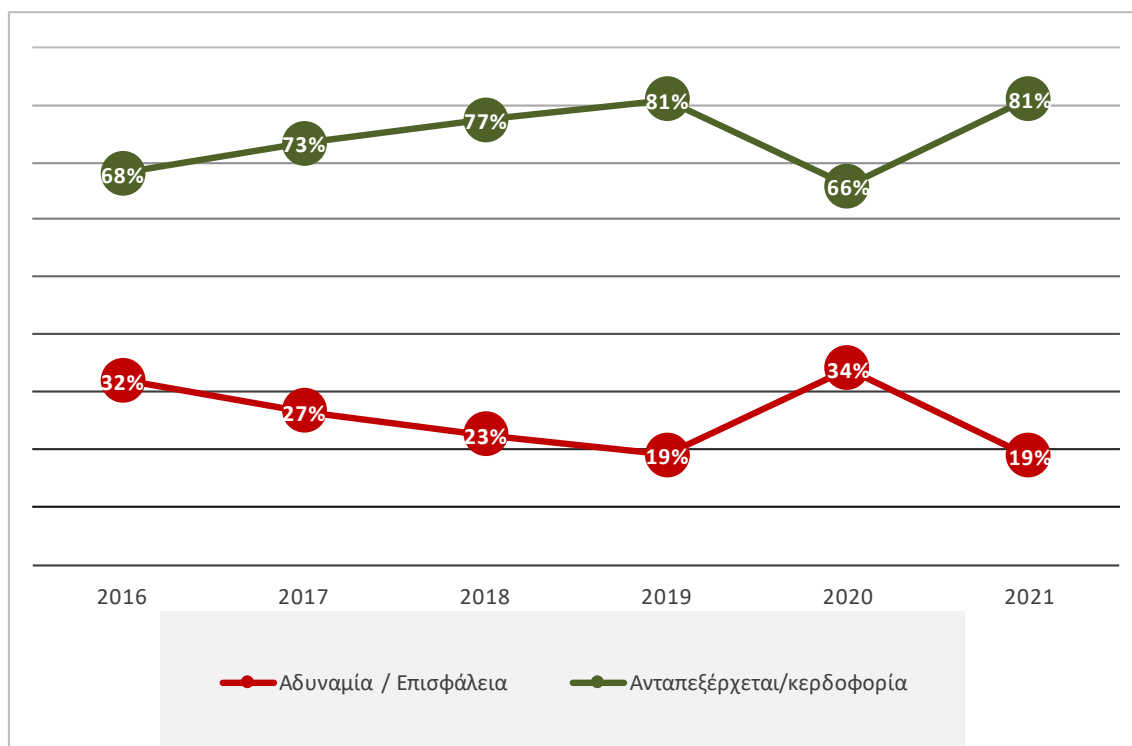
Σε ό,τι αφορά την οικονομική επίδοση των επιχειρήσεων, παρακολουθείται η εξέλιξη του **Σταθμικού Μέσου Τζίρου Επιχειρήσεων (ΣΜΤΕ)** για τα έτη 2017-2021 :

Γράφημα 3: Εξέλιξη του Σταθμικού Μέσου Τζίρου Επιχειρήσεων 2016-2021 –D01102

Παρά τις αυξομειώσεις, η τάση του δείκτη παρουσιάζει σταθερότητα, η οποία δε φαίνεται να διαταράσσεται ιδιαίτερα από την κατάσταση της πανδημίας.

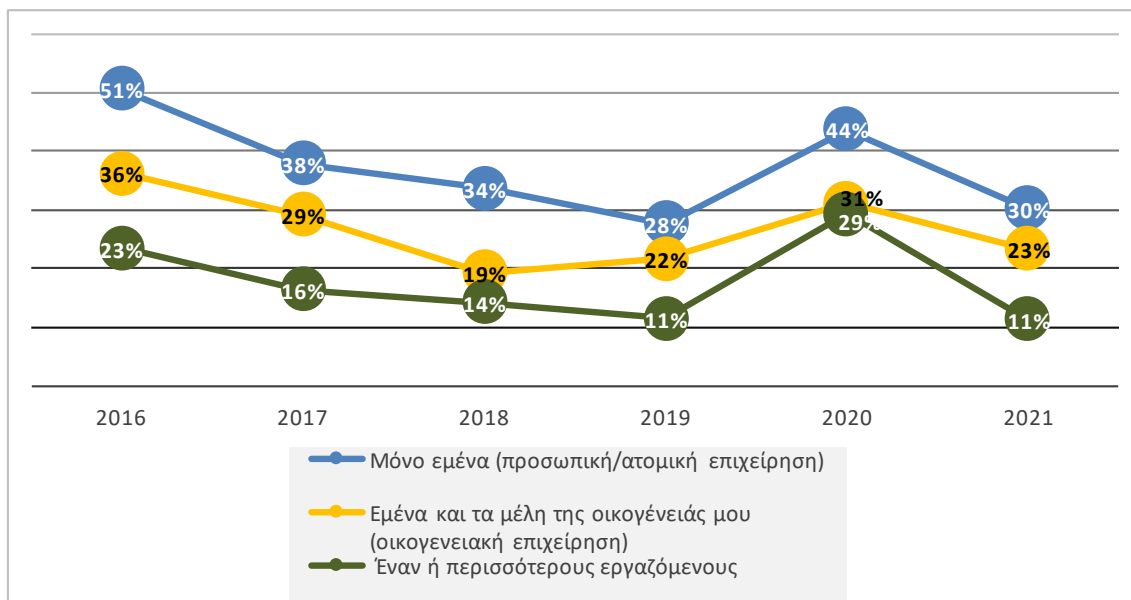
Στο Γράφημα 4 που ακολουθεί παρουσιάζεται η εξέλιξη της οικονομικής κατάστασης των επιχειρήσεων της Κρήτης, όπως αποτυπώνεται από τις πρωτογενείς έρευνες ΕΕ2016-2021. Το 81% των επιχειρήσεων της Κρήτης φαίνεται ότι είτε ανταπεξέρχονται είτε ότι παράγουν κέρδος, ενώ το 60% αυτών έλαβε κάποιου είδους οικονομική στήριξη. Αντίστοιχα, αν και με φθίνουσα τάση, 19% βρίσκονται σε κατάσταση επισφάλειας και κινδύνου επιβίωσης τους, παρόλο, που το 75% αυτών έλαβε κάποιου τύπου οικονομική στήριξη. Τα μέτρα αντιμετώπισης της πανδημίας φαίνεται να επηρέασαν την οικονομική κατάσταση των επιχειρήσεων το 2020 δημιουργώντας μια κατάσταση στην αγορά αντίστοιχη με αυτή του 2016. **Το 2021 η κατάσταση αυτή φαίνεται να αντιστρέφεται και η αγορά να επανέρχεται στην προ COVID-19 εποχή, κατάσταση που όμως μοιάζει να επηρεάζεται σημαντικά από την οικονομική στήριξη.**

Γράφημα 4: Εξέλιξη της οικονομικής κατάστασης των επιχειρήσεων 2016-2021-- D01101

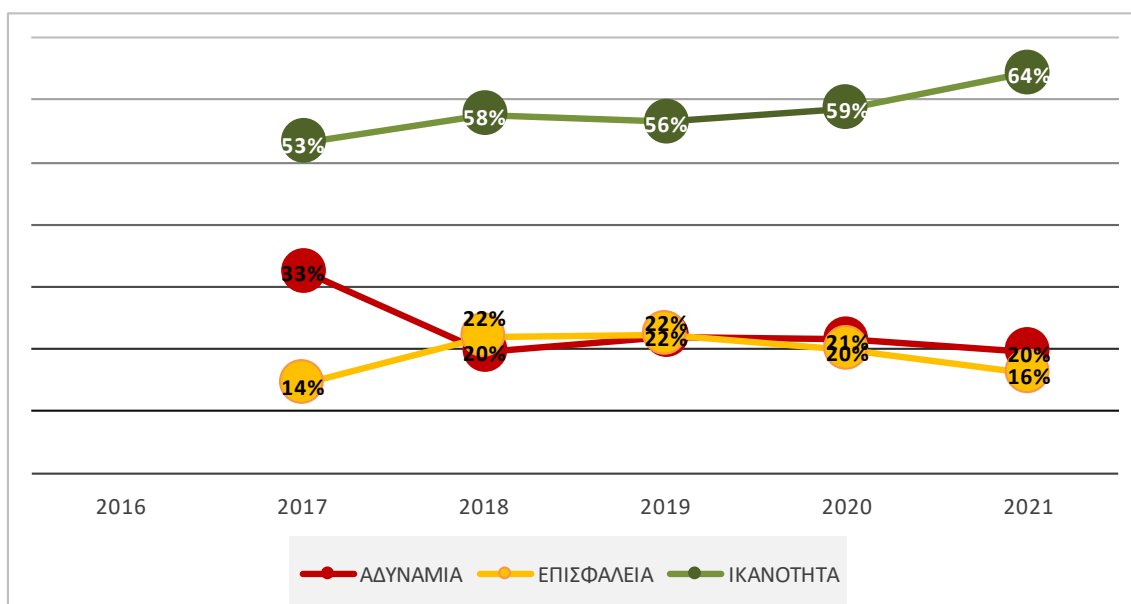
Αυτό συνάδει και με την γνώμη των επιχειρήσεων σχετικά με τις προοπτικές της οικονομικής κατάστασης του νησιού, με 7 στις 10 επιχειρήσεις να πιστεύουν ότι η κατάσταση θα βελτιωθεί είτε φέτος είτε σε ορίζοντα των επόμενων δύο χρόνων (βλ. Γράφημα 68 Παραδοτέο 2.5 Μέρος Α). Αυτό που εξάγεται ως συμπέρασμα είναι ότι υπάρχει μια τάση ανάκαμψης της οικονομικής κατάστασης των επιχειρήσεων, όμως μένει να φανεί αν η εικόνα είναι επίπλαστη λόγω των μέτρων οικονομικής ενίσχυσης ή αποτέλεσμα πραγματικής ανάπτυξης.

Στο Γράφημα 55 παρακάτω παρουσιάζονται οι τύποι επιχειρήσεων που δήλωσαν ότι η επιβίωση τους είναι οριακή ή αδύνατη από τις ΕΕ2016-2021. Τα μικρότερα ποσοστά επισφάλειας εμφανίζονται στις επιχειρήσεις με ένα ή περισσότερους εργαζομένους. Οι οικογενειακές επιχειρήσεις παρουσιάζουν σαφώς μεγαλύτερα ποσοστά σε σχέση με τις επιχειρήσεις με ένα ή περισσότερους εργαζομένους, ενώ τα μεγαλύτερα ποσοστά επισφάλειας παρουσιάζονται διαχρονικά στις προσωπικές / ατομικές επιχειρήσεις.

Γράφημα 5: Εξέλιξη της επισφάλειας/αδυναμίας ανά τύπο επιχείρησης 2016-2021-- D01105

Τα παραπάνω ευρήματα επιβεβαιώνονται και από τις έρευνες ανθρωπίνου δυναμικού ΕΑΔ2016-2021. Σύμφωνα με το Γράφημα 6 παρακάτω που βασίζεται σε δεδομένα των ΕΑΔ, κατά μέσο όρο περίπου 4 στους 10 αυτοαπασχολούμενους αδυνατούν ή δυσκολεύονται να επιβιώσουν.

Γράφημα 6: Εξέλιξη της οικονομικής κατάστασης των αυτοαπασχολούμενων 2017-2021 -- D01103

Παρόλο που παρατηρείται μια βελτίωση της κατάστασης των αυτοαπασχολούμενων το 2021, σημαντικό ποσοστό αυτών συνεχίζει και βρίσκεται σε ιδιαίτερα δυσχερή οικονομική κατάσταση (20% αδυναμία, 16% επισφάλεια), η οποία όμως δεν φαίνεται να είναι συνέπεια της πανδημίας, αλλά της κατάστασης στην οποία περιήλθαν κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης και του γενικότερου οικονομικού περιβάλλοντος στο

οποίο δραστηριοποιούνται. Επίσης, κατά τη διάρκεια της πενταετίας ένα μέρος των αυτοαπασχολούμενων αναγκάστηκαν να σταματήσουν την επιχειρηματική τους δραστηριότητα και να μετατραπούν σε μισθωτούς ή άνεργους (πρβλ. Γράφημα 10 – από 48% οι αυτοαπασχολούμενοι το 2016 έπεσαν στο 38% το 2021).

2.4. Συμπεράσματα

Τα αποτελέσματα των ευρημάτων της ποιοτικής και της ποσοτικής έρευνας 2016-2021, συνθέτουν την εξής εικόνα για τις κρητικές επιχειρήσεις:

- Στην πλειονότητα των επιχειρήσεων της Κρήτης και ανεξαρτήτως πλήθους εργαζομένων, η οργανωτική δομή, η λειτουργία και τα αντικείμενα παραμένουν στάσιμα και, εν πολλοίς, παρωχημένα. Οι περισσότερες επιχειρήσεις συνεχίζουν να είναι «παραδοσιακές»: μικρομεσαίες, ατομικές/προσωπικές και οικογενειακές ή οικογενειακής λογικής, χαμηλού τζίρου, απευθυνόμενες στον τοπικό πληθυσμό.
- Ο τύπος επιχειρήσεων που, κατά κύριο λόγο, βρίσκεται σε καθεστώς επισφάλειας είναι οι προσωπικές/ατομικές επιχειρήσεις και δευτερευόντως οι οικογενειακές επιχειρήσεις.
- Η περίοδος της κρίσης ενίσχυσε την εσωστρέφεια των επιχειρήσεων. Η εικόνα αυτή φαίνεται να συνεχίζεται λόγω της πανδημίας. Όσες επιχειρήσεις έχουν επιβιώσει, το πέτυχαν κυρίως με συντηρητικές πρακτικές (περιοχή εξόδων και αμοιβών/ μείωση εργαζομένων / αύξηση της έντασης στην εργασία). Αυτό το «σενάριο επιτυχίας» επιτείνει τη δυσκολία κατανόησης της αναγκαιότητας για ανάπτυξη τεχνογνωσίας, παρακολούθηση των τεχνολογικών εξελίξεων και διεύθυνση σε νέα αντικείμενα και νέες αγορές.
- Η καινοτομία, ως εναλλακτικό σενάριο σε αυτή την παγιωμένη κατάσταση στασιμότητας, θα μπορούσε να αποτελέσει εναλλακτική λύση και διέξοδο για το «επιχειρείν». Τα ελάχιστα παραδείγματα των επιχειρήσεων που, κόντρα στο ρεύμα, επιδίδονται σε παραγωγή καινοτόμων/εξειδικευμένων προϊόντων, παροχή υψηλού επιπέδου υπηρεσιών και στοχεύουν στην εξωστρέφεια, φαίνεται να ευδοκιμούν. Με σύγχρονη οργανωτική δομή, αντίληψη της πραγματικότητας και εκτίμηση στην εξειδίκευση και τη γνώση, οι επιχειρήσεις αυτές επέλεξαν να αναπτυχθούν μέσα στα χρόνια της κρίσης. Όμως, παρά την επιτυχημένη πορεία τους, δε φαίνεται να είναι ικανές να εμπνεύσουν και να παρασύρουν τις «παραδοσιακές» επιχειρήσεις, ούτε να αναστρέψουν το συνεχιζόμενο «brain drain».
- Παρ' όλες τις δυσκολίες που παρατηρούνται στην οργάνωση και τη λειτουργία, η οικονομική κατάσταση των επιχειρήσεων της Κρήτης κατέγραψε βελτίωση

κατά τα έτη διεξαγωγής των ποσοτικών ερευνών. Η βελτίωση αυτή οφείλεται στη χαμηλή αφετηρία που δημιούργησε η κρίση και συνοδεύεται από οικονομική επισφάλεια για ένα μεγάλο μέρος των επιχειρήσεων, κυρίως λόγω παλαιότερων βαρών. Η ευαλωτότητα των κρητικών επιχειρήσεων φάνηκε καθώς η τάση οικονομικής βελτίωσης ανακόπηκε το 2020 από τις επιπτώσεις των μέτρων για την αντιμετώπιση της πανδημίας COVID-19, και επανήλθε ξανά το 2021, εξαιτίας των μέτρων οικονομικής ενίσχυσης και της αποκατάστασης της τουριστικής κίνησης σε μεγάλο βαθμό. Η αντοχή των επιχειρήσεων εκτιμάται ότι θα δοκιμαστεί εκ νέου το 2022 καθώς θα έρθουν αντιμέτωπες με τις συνεχιζόμενες δυσκολίες λόγω του COVID-19, πιθανά χωρίς το «δίκτυ ασφαλείας» των κρατικών ενισχύσεων.

3. Το εργατικό δυναμικό της Κρήτης

3.1. Απασχολησιμότητα και ανεργία

Σύμφωνα με τη χρονοσειρά της ΕΛΣΤΑΤ⁶ των ετών 2016-2021, μετά από μια τετραετία θετικής πορείας (2016-2019), το 2020 και το 2021 παρατηρήθηκε υποχώρηση του πληθυσμού, μείωση του εργατικού δυναμικού με ταυτόχρονη αύξηση της καταγεγραμμένης ανεργίας.

Τρίμηνο	Πληθυσμός	Εργατικό Δυναμικό	Ποσοστό Εργατικού Δυναμικού σύνολο του Πληθυσμού	Ποσοστό ⁷ καταγεγραμμένης ανεργίας στο σύνολο του Εργατικού Δυναμικού
2016Q2	519.100	286.000	55.1%	20.4%
2017Q2	522.500	289.200	55.4%	15.6%
2018Q2	523.700	289.200	55.2%	11.5%
2019Q2	521.300	289.500	55.5%	9.4%
2020Q2	519.200	282.700	54.4%	19.5%
2021Q2	517.900	283.300	54.7%	16.2%

Πίνακας 1: Εργατικό δυναμικό και καταγεγραμμένη ανεργία στην Κρήτη σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ (2016-2021)

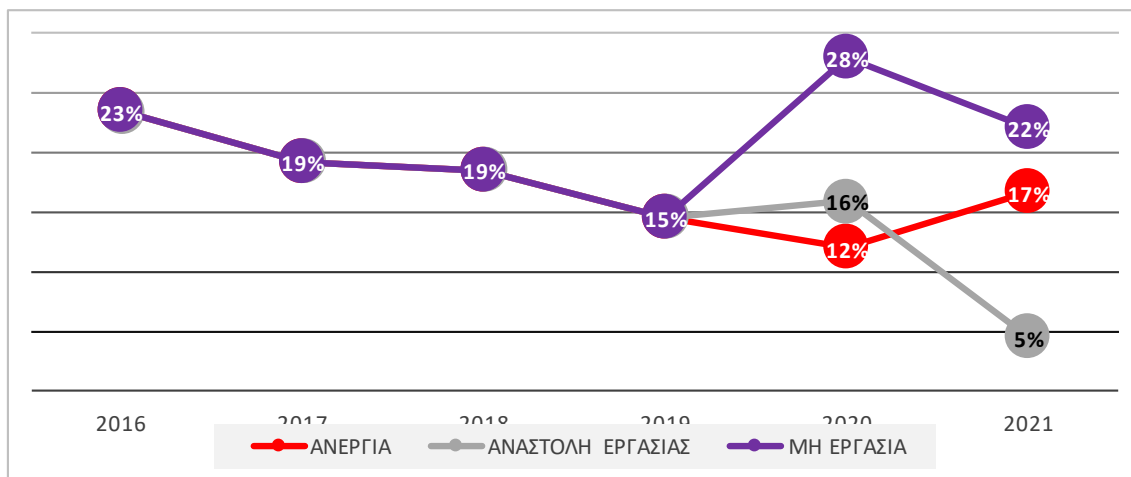
Όπως δείχνουν και τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ (Πίνακας 1), η ανεργία κατέγραψε πτώση για τα έτη 2016-2020 και ανέκαμψε το 2021. Όμως για το 2020 και το 2021 εμφανίζεται η κατάσταση της αναστολής εργασίας, η οποία είναι μια επισφαλής κατάσταση επιδοτούμενης ανεργίας προσωρινού(;) χαρακτήρα.

Αξίζει να αναφερθεί ότι το καταγεγραμμένο από την ΕΛΣΤΑΤ ποσοστό ανεργίας στην Περιφέρεια Κρήτης για το Γ' τρίμηνο του 2021, δηλαδή κατά την επαναλειτουργία της αγοράς, παρουσιάζεται μειωμένο σε 10,3%.

Η καταγραφή της ανεργίας και «μη εργασίας» φαίνεται στο Γράφημα 4 που ακολουθεί. Η «μη εργασία» ορίζεται ως το άθροισμα ανεργίας και της αναστολής εργασίας, εργασιακή κατάσταση που εμφανίστηκε λόγω των μέτρων αντιμετώπισης της πανδημίας του COVID-19.

⁶ ΕΛΣΤΑΤ, Πληθυσμός και κοινωνικές συνθήκες, Εργατικό Δυναμικό (Τριμηνιαία)

⁷ Πρέπει να επισημανθεί ότι η εκτίμηση της ΕΛΣΤΑΤ για το ποσοστό ανεργίας αποκλίνει από τις μετρήσεις των ΕΑΔ. Η διαφορά μπορεί να αποδοθεί στη διαφορετική ερευνητική μεθοδολογία και στην καταγραφή της ανεργίας μέσω του ΟΑΕΔ. Ειδικά για τα έτη 2020 και 2021 στην καταγραφή της ΕΛΣΤΑΤ δεν γίνεται αναφορά στο καθεστώς αναστολής συμβάσεων εργασίας και δεν διευκρινίζεται αν αυτό καταγράφεται.

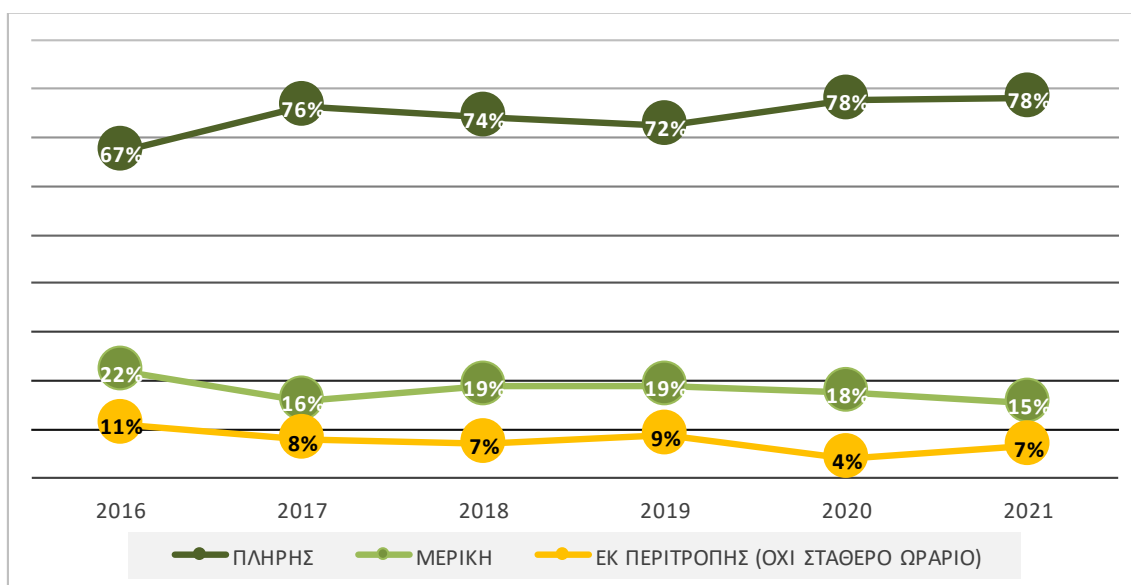

Γράφημα 7: Εργασιακές καταστάσεις: Ανεργία και Αναστολή Εργασίας, ΕΑΔ 2016-21 – Α01101Β

Παρακάτω πραγματοποιείται μια συγκριτική ανάλυση των μεγεθών της ανεργίας, της απασχόλησης ανά κατηγορία επαγγέλματος, ενώ ταυτόχρονα γίνεται κατηγοριοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού σύμφωνα με το καθεστώς και πλαίσιο της εργασίας τους.

Για τους εργαζόμενους με εξαρτημένη εργασία καταγράφηκε το **καθεστώς της εργασίας**:

- Πλήρης: εργασία με πλήρες και συγκεκριμένο ωράριο.
- Μερική: εργασία με μειωμένο αλλά συγκεκριμένο ωράριο – ημιαπασχόληση (part-time).
- Εκ περιτροπής: εργασία χωρίς σταθερό ωράριο.

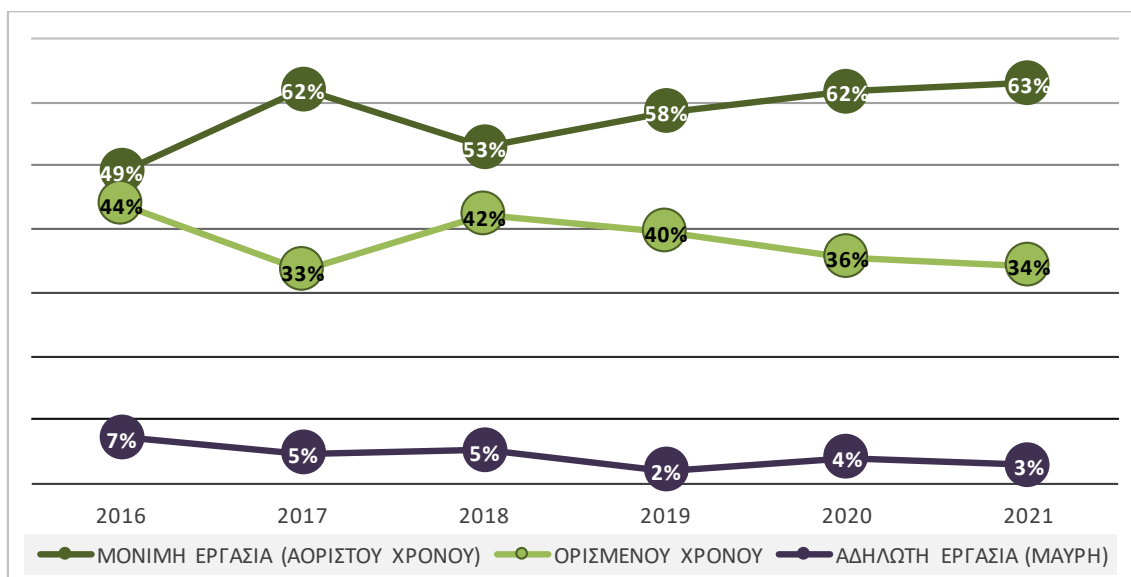

Γράφημα 8: Εξέλιξη πλήρους, μερικής και εκ περιτροπής εργασίας –Α01121

Μεταξύ των εργαζομένων με εξαρτημένη εργασία, για το σύνολο των ετών 2016-2021, οι περισσότεροι εργάζονται με πλήρη εργασία, ενώ παρατηρείται μια αυξητική τάση έναντι της μερικής και της εκ περιτροπής εργασίας.

Για τους εργαζόμενους με εξαρτημένη εργασία καταγράφηκε επίσης το **πλαίσιο της εργασίας** όπως φαίνεται στο Γράφημα 9 παρακάτω. Συγκεκριμένα:

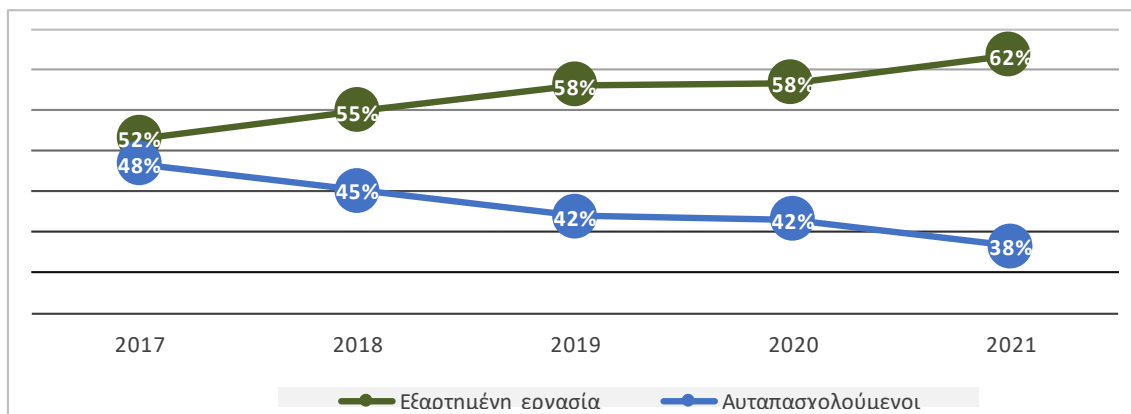
- Αορίστου χρόνου («μόνιμος» υπάλληλος)
- Ορισμένου χρόνου – ορισμένου έργου («συμβασιούχος» υπάλληλος)
- Άνευ πλαισίου (αδήλωτη «μαύρη» εργασία)

Γράφημα 9: Εξέλιξη εργασίας αορίστου και ορισμένου χρόνου – Εργασία χωρίς πλαίσιο-A01122

Ενώ το 2016 η εξαρτημένη εργασία φαίνεται να είναι σχεδόν μοιρασμένη μεταξύ μόνιμων συμβάσεων και συμβάσεων ορισμένου χρόνου/ορισμένου έργου με προβάδισμα των μόνιμων, το 2021 η εργαζόμενοι αορίστου χρόνου αποτελούν τα δύο τρίτα του εργατικού δυναμικού. Η αδήλωτη εργασία φαίνεται να μειώνεται στα χρόνια και να σταθεροποιείται σε χαμηλά ποσοστά.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό της πενταετίας 2016-2021 κατέγραψαν οι ΕΑΔ ήταν η αύξηση της εξαρτημένης/ μισθωτής εργασίας έναντι της αυτοαπασχόλησης και της επιχειρηματικότητας. Η τάση στο Γράφημα 1010 είναι σαφής και συστηματική: ανάμεσα στο 2016 και στο 2021, μειώθηκαν κατά 11 ποσοστιαίες μονάδες οι αυτοαπασχολούμενοι / ιδιοκτήτες επιχειρήσεων και κατά το ίδιο ποσοστό αυξήθηκαν οι εργαζόμενοι με εξαρτημένη εργασία (μισθωτοί και βοηθοί σε οικογενειακές επιχειρήσεις).

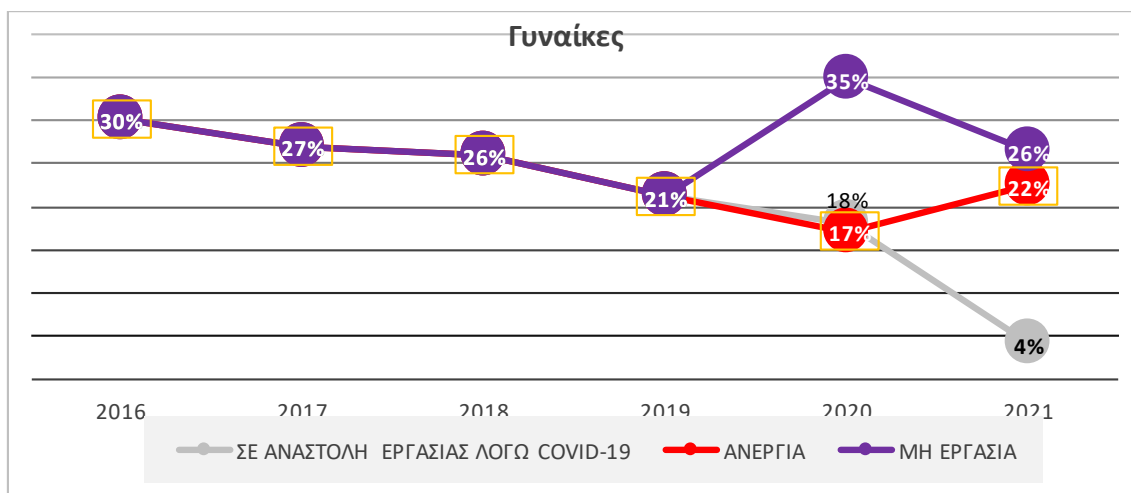

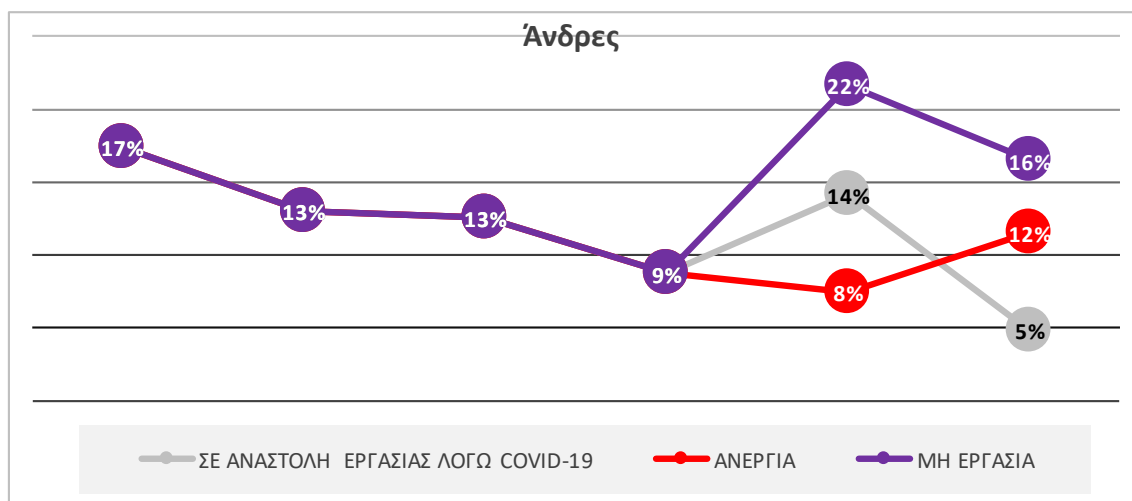
Γράφημα 10: Εξέλιξη αυτοαπασχολούμενοι/ιδιοκτήτες επιχείρησης και εξαρτημένη εργασία – C01101

3.2. Ευπαθείς ομάδες

3.2.1 Γυναίκες

Το φύλο φαίνεται να είναι καθοριστικός παράγοντας διαφοροποίησης ως προς την εργασιακή κατάσταση στην Κρήτη. Όπως φαίνεται και στο Γράφημα 1111, συγκριτικά, για όλα τα έτη 2016-2021, παρατηρούμε ότι οι γυναίκες βρίσκονται σε σαφώς πιο επισφαλή θέση, με μεγαλύτερα ποσοστά ανεργίας και αναστολής εργασίας κατά την περίοδο της πανδημίας.

Γράφημα 11: Εξέλιξη της ανεργίας/ μη εργασίας ανά φύλο 2016-2021-A01118

Εξάλλου, οι έμφυλες διακρίσεις⁸ αναδεικνύονται έντονα και από τα αποτελέσματα της ποιοτικής έρευνας στο ανθρώπινο δυναμικό που διεξήχθη το 2019. Σε αυτήν την έρευνα αναδείχθηκε το γεγονός ότι, για ένα μέρος του γυναικείου εργατικού δυναμικού της Κρήτης οι επικρατούσες συνθήκες στην αγορά εργασίας μοιάζουν με εργασιακό μεσαίωνα, οι οποίες πιέζονται να συμβαδίζουν με αναχρονιστικά πρότυπα και ρόλους.

3.2.2 Νέοι

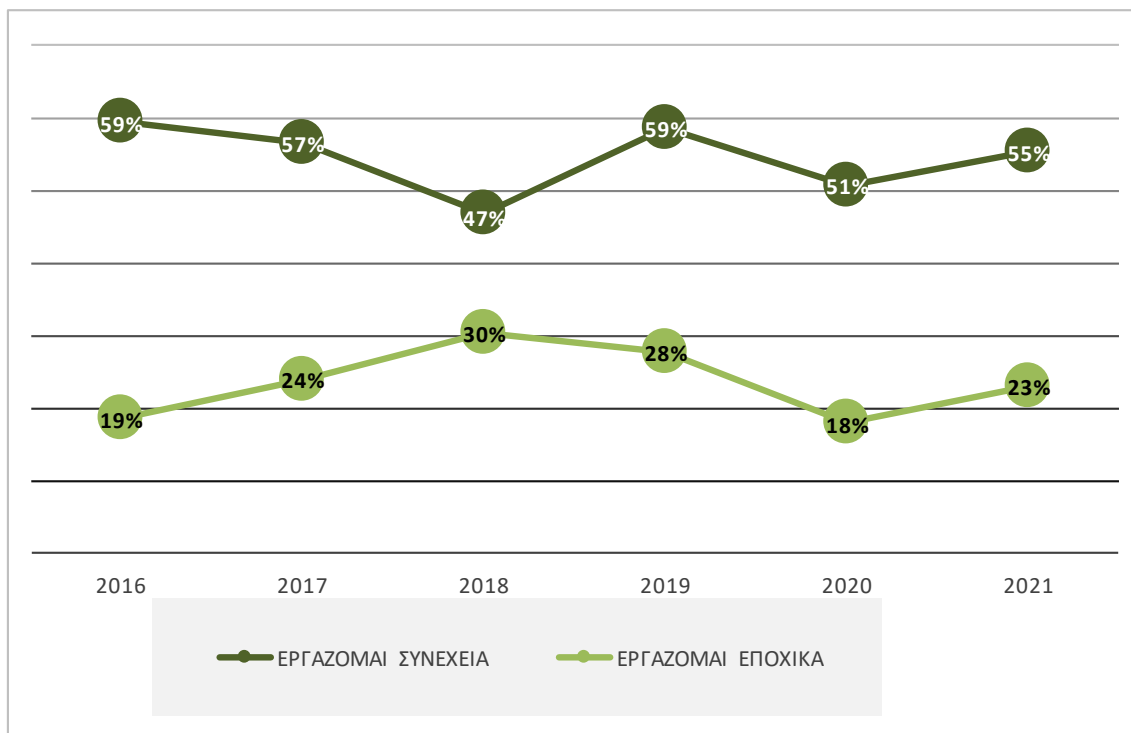
Η ηλικιακή ομάδα του εργατικού δυναμικού που αντιπροσωπεύει την ομάδα των NEETs, σύμφωνα με την EUROSTAT⁹, είναι ηλικίας 18-34 ετών και βρίσκονται εκτός εργασίας και εκπαίδευσης.

Στο Γράφημα 12 παρακάτω παρουσιάζεται η εξέλιξη της συνεχούς και της εποχικής εργασίας στην ηλικιακή ομάδα 18-34 ετών η οποία σύμφωνα με τις ΕΑΔ2016-2021 παρουσιάζουν τα υψηλότερα επίπεδα εποχικής απασχόλησης. Μετά από ένα άλμα αύξησης της εποχικής εργασίας από το 2017 έως το 2019, τα επίπεδα της μειώνονται το 2020, ως αποτέλεσμα των συνεπειών του COVID-19, και επανέρχονται σε υψηλά επίπεδα το 2021.

⁸ Anastasiou, S., Filippidis, K., Stergiou, K. (2015). Economic recession, austerly and gender inequality at work. Evidence from Greece and other Balkan countries. *Procedia Economics and Finance*, 24, 41-49. [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(15\)00610-3](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(15)00610-3)

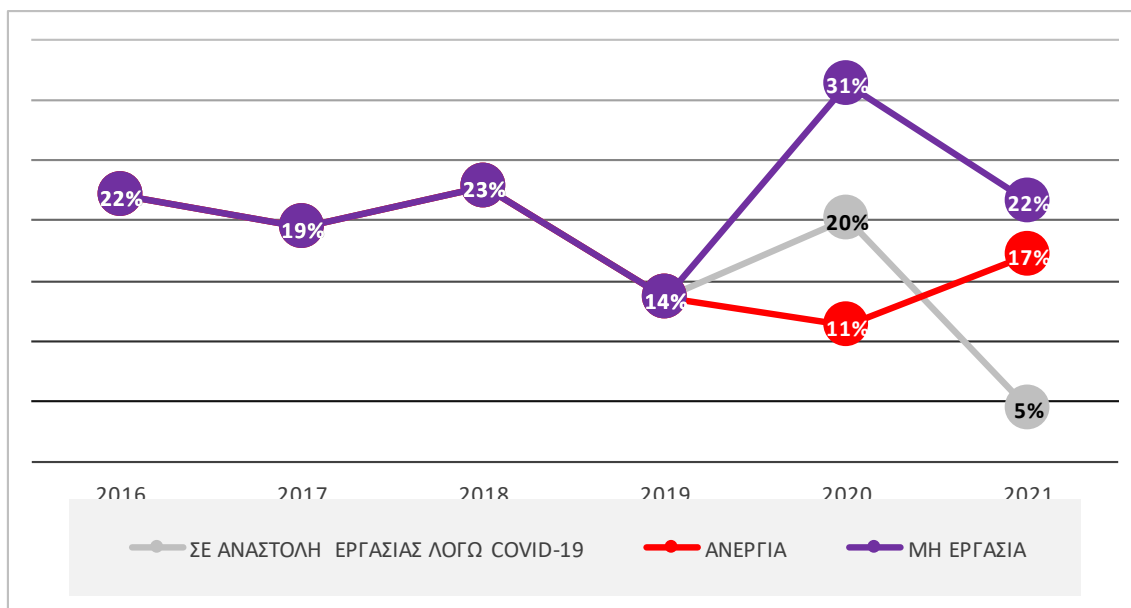
Perugini, C., Žarković Rakić, J., & Vladislavljević, M. (2019). Austerity and gender inequalities in Europe in times of crisis. *Cambridge Journal of Economics*, 43(3), 733–767. <https://doi.org/10.1093/cje/bey044>

⁹ EUROSTAT (2021) “Statistics on young people neither in employment nor in education or training”.

Γράφημα 12: Εξέλιξη μόνιμης και εποχικής εργασίας νέων 18-34 για 2016-2021 – Α01105Α

Στο Γράφημα 13, παρουσιάζεται η εξέλιξη της ανεργίας και μη εργασίας για την ηλικιακή ομάδα 18-34 ετών. Η μη εργασία, που αποτελεί το άθροισμα της ανεργίας και της αναστολής εργασίας ανέρχεται σε 31% το 2020 και πέφτει στο 22% το 2021.

Γράφημα 13: Εξέλιξη ανεργίας μη εργασίας νέων 18-34 για 2016-2021 - Α01105Β

Η ανεργία στην συγκεκριμένη ομάδα είναι από τις υψηλότερες σε σχέση με τις άλλες ηλικιακές ομάδες, ενώ για το σύνολο των ετών στις ηλικίες 18-24 ετών συναντάμε το

μεγαλύτερο ποσοστό ανεργίας σε σχέση με τις υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες (Π1.4, Π2.1, Π2.2, Π2.3, Π2.4, Π2.5^Α).

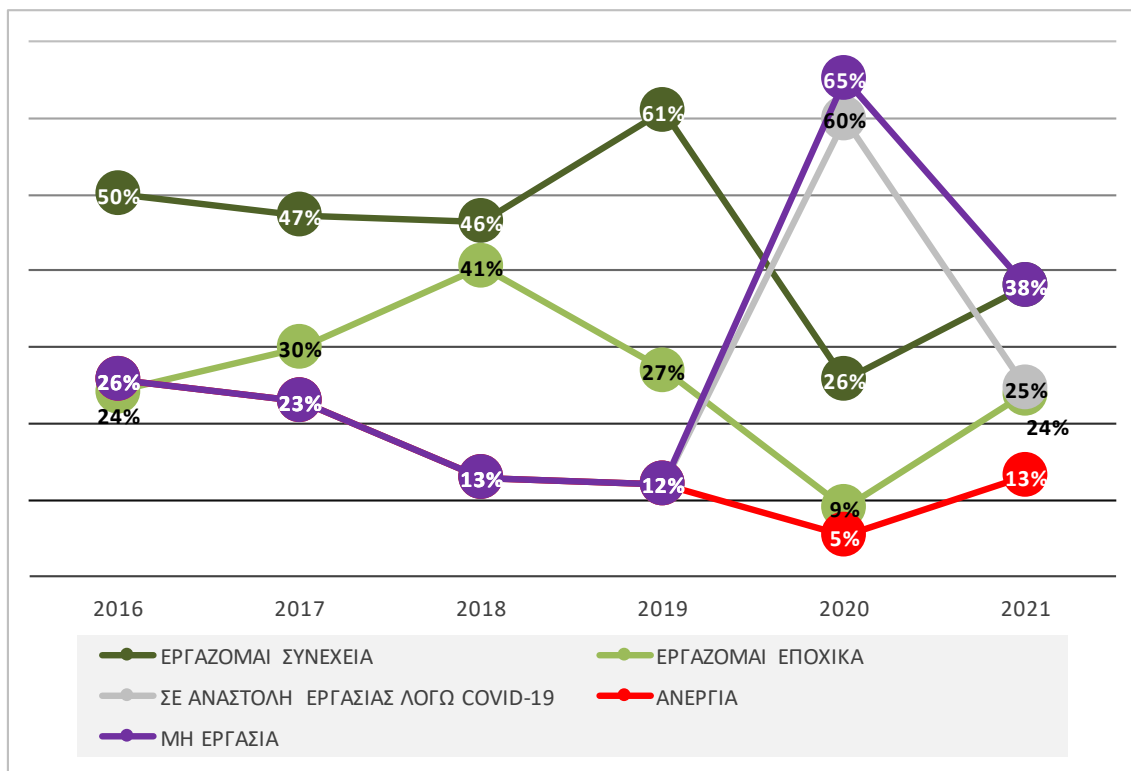
Το σύνολο των ποιοτικών και ποσοτικών ερευνών που διεξήχθησαν στο ανθρώπινο δυναμικό ανέδειξαν τους βασικούς παράγοντες που επηρεάζουν αρνητικά την εισαγωγή των νέων στην αγορά εργασίας:

- μεγάλος αριθμός νέων με υψηλά προσόντα,
- μικρή ανάγκη προσλήψεως νέου εργατικού δυναμικού,
- προσφερόμενες νέες θέσεις εργασίας που απαιτούν επί το πλείστον χαμηλά προσόντα, αλλά διεκδικούνται και από νέους υψηλών προσόντων,
- περιθωριοποίηση των νέων που δεν έχουν υψηλά προσόντα.

Η ποιοτική έρευνα ανθρώπινου δυναμικού του 2019 επιβεβαίωσε τους παράγοντες αυτούς ενώ επιπρόσθετα ανέδειξε την επισφάλεια και τις ευέλικτες θέσεις εργασίας των νέων πτυχιούχων ως την μοναδική μία επιλογή έναντι της ανεργίας και της στασιμότητας.

3.2.3 Αλλοδαποί

Μια άλλη ευπαθής ομάδα είναι αυτή των αλλοδαπών. Η ανεργία στους αλλοδαπούς καταγράφεται χαμηλότερη για το σύνολο των ετών, ενώ για τα έτη 2020-2021 παρατηρούμε μια ακόμα μεγαλύτερη μείωση της ανεργίας και μία θεαματική αύξηση της προσωρινής αναστολής εργασίας και αντίστοιχη μείωση της συνεχούς εργασίας.

Γράφημα 14: Εξέλιξη των εργασιακών καταστάσεων των αλλοδαπών 2016-2021 – Α01107

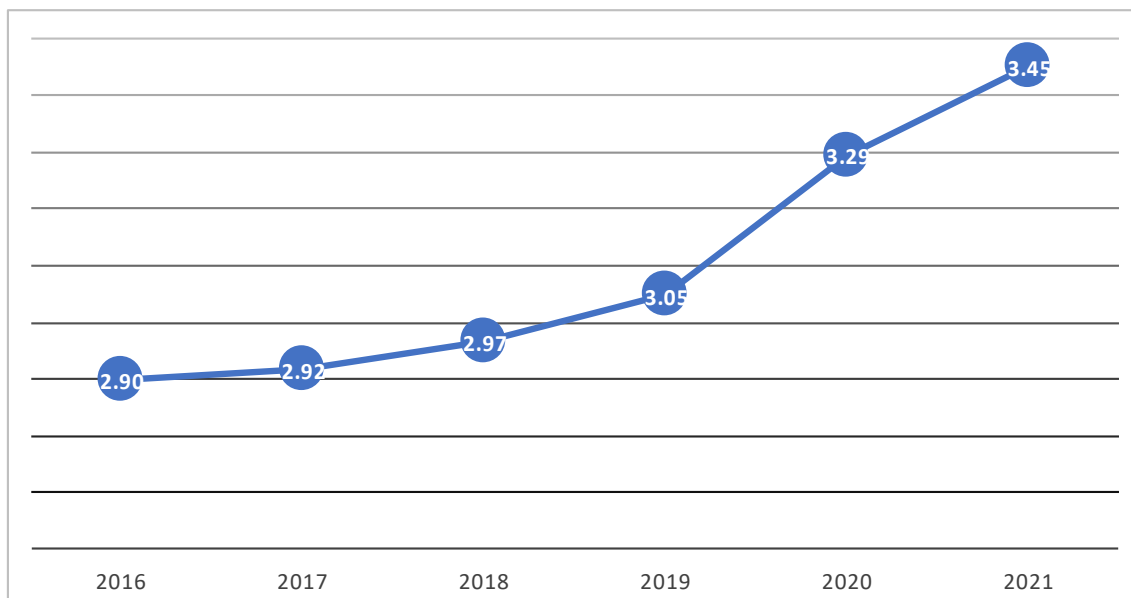
Αυτό πρακτικά, εντάσσει την συγκεκριμένη ομάδα του ανθρωπίνου δυναμικού σε μια εξαιρετικά ευάλωτη κατάσταση μη εργασίας η οποία το 2020 ανέρχεται στο 65% και το 2021 στο 38%.

Όπως προκύπτει και από τις ποιοτικές έρευνες του ανθρωπίνου δυναμικού το 2016-2019, μεγάλο ποσοστό των αλλοδαπών απασχολούνταν σε επαγγέλματα χαμηλότερων τυπικών προσόντων και συγκεκριμένα ως ανειδίκευτοι εργάτες και χειρώνακτες και δευτερευόντως στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές.

Οι αλλοδαποί εμφανίζονται περισσότερο ευέλικτοι ως προς τις εκάστοτε συνθήκες εργασίας, γεγονός που τους παρέχει καλύτερη πρόσβαση στην αγορά εργασίας και μεγαλύτερη εργασιακή ασφάλεια. Όμως η πανδημία ανέδειξε την ευαλωτότητά τους, και η εργασιακή ανασφάλεια φαίνεται να τους επηρεάζει όπως και του Έλληνες.

3.3. Οικονομική κατάσταση εργατικού δυναμικού

Σε ό,τι αφορά τα εισοδήματα, ο Σταθμικός Μέσος Εισοδήματος Εργαζομένων (ΣΜΕΕΡ) που υιοθετήθηκε, αποτυπώνει την εξέλιξη κατά τα έτη 2016-2021:

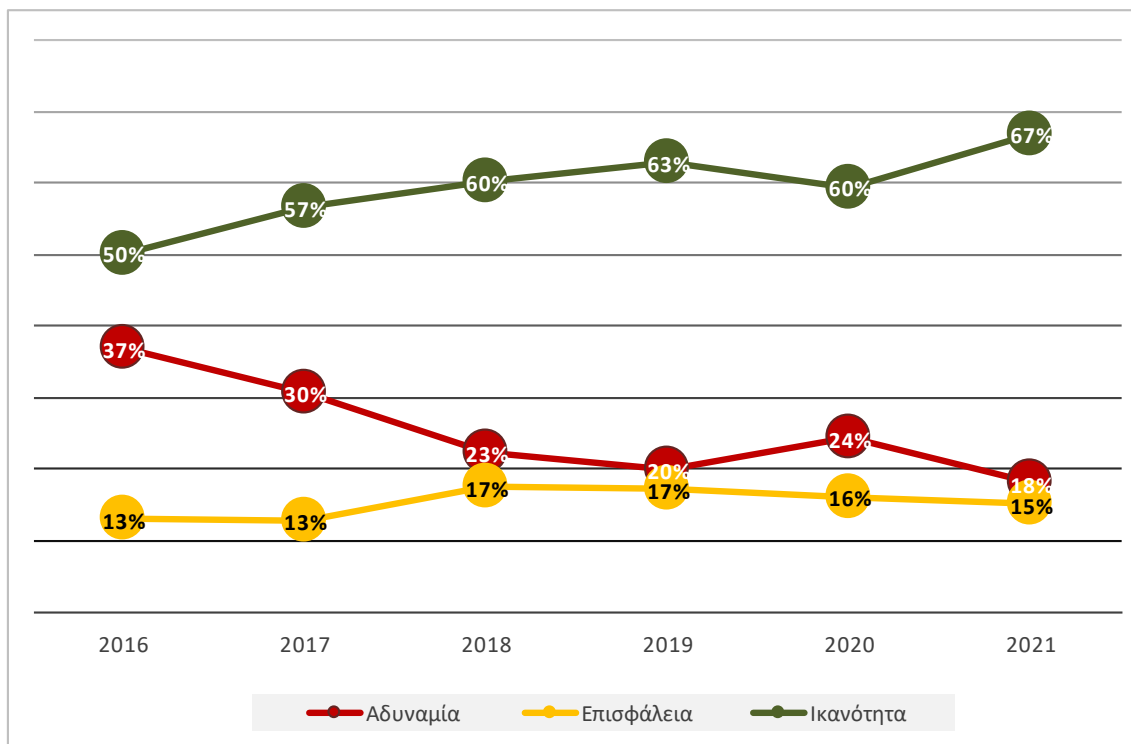
Γράφημα 15: Εξέλιξη του Σταθμικού Μέσου Εισοδήματος Εργαζομένων –D01107

Η βελτίωση του ΣΜΕΕΡ είναι σημαντική, παρά την πανδημία. Μένει να ελεγχθεί στο μέλλον αν η βελτίωση είναι μόνιμης φύσης ή αν ανατραπεί μετά το τέλος της πολιτικής οικονομικών ενισχύσεων και επιδομάτων που δόθηκαν κατά τη διάρκεια της πανδημίας.

Το αποτέλεσμα του ΣΜΕΕΡ επιβεβαιώνεται και από την αποτύπωση της οικονομικής κατάστασης όπως τη βιώνει το εργατικό δυναμικό (Γράφημα 16).

Για την περίοδο 2016-2021 και παρά τις επιπτώσεις της πανδημίας, το ποσοστό του εργατικού δυναμικού που δηλώνει αδυναμία να αντεπεξέλθει στις υποχρεώσεις του έχει πτωτική τάση ενώ εκείνο που δηλώνει ικανοποιημένο από τα εισοδήματά του έχει αυξητική τάση.

Σταθερότητα χαρακτηρίζει το ποσοστό εκείνων που θεωρούν την κατάστασή τους επισφαλή λόγω οικονομικών υποχρεώσεων. Αξιοσημείωτο είναι ότι η επισφάλεια δεν φαίνεται να επηρεάστηκε από την πανδημία, γεγονός που ενισχύει το συμπέρασμα ότι οφείλεται στην παρατεταμένη οικονομική κρίση που προηγήθηκε και στην αδυναμία υιοθέτησης αλλαγών και δραστηριοτήτων που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε εισοδηματική ανάκαμψη.

Γράφημα 16: Οικονομική κατάσταση εργατικού δυναμικού - Ε01102

3.4. Συμπεράσματα

- Για το εργατικό δυναμικό της Κρήτης φαίνεται ότι έχει εγκαθιδρυθεί μια μόνιμη κατάσταση ευαλωτότητας (*precariat*) που, σε αρκετές περιπτώσεις, καθίσταται οριακή. Συνέπεια των συνθηκών αυτών είναι η περιθωριοποίηση ομάδων πληθυσμού, ιδίως εκείνων που νιώθουν ότι δεν υπάρχουν εναλλακτικές και διέξοδοι (π.χ. μετανάστες, αγρότες, μακροχρόνια άνεργοι, νέοι με χαμηλά προσόντα).
- Το εργατικό δυναμικό στην Περιφέρεια Κρήτης για πρώτη χρονιά το 2021 μειώθηκε ενώ παρατηρήθηκε μείωση του πληθυσμού και ταυτόχρονη αύξηση της καταγεγραμμένης ανεργίας.
- Η νέα εργασιακή κατάσταση της αναστολής εργασίας η οποία δημιουργήθηκε σε συνέχεια των μέτρων αντιμετώπισης των οικονομικών συνεπειών της πανδημίας COVID-19 το 2020, φαίνεται να τροφοδότησε τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας του 2021.
- Η ανεργία παρουσίασε σημαντική αύξηση στο Β' Τρίμηνο του 2021 με τις γυναίκες, τους νέους έως 30 ετών, και τους αλλοδαπούς να είναι εκείνοι που επηρεάζονται περισσότερο. Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, στο Γ' Τρίμηνο του 2021 σημειώνεται σημαντική μείωση της ανεργίας που οφείλεται στην εξαιρετική επίδοση των δραστηριοτήτων που σχετίζονται με τον τουρισμό.

- Όπως φάνηκε και στα συμπεράσματα για την επιχειρηματικότητα, η αυτοαπασχόληση υποχωρεί κατά το διάστημα παρατήρησης. Οι αυτό-απασχολούμενοι βιώνουν τη μεγαλύτερη επισφάλεια και, μέρος αυτών, οδηγήθηκαν στο κλείσιμο της επιχείρησής τους και στη μετατροπή τους είτε σε ανέργους είτε σε μισθωτούς.
- Παρατηρείται επίσης μια τάση βελτίωσης της οικονομικής κατάστασης του εργατικού δυναμικού, ακόμα και κατά την διάρκεια της πανδημίας (2020-2021), πράγμα που ενδεχομένως να οφείλεται και στην επιδοματική πολιτική που ασκήθηκε. Παραμένει να ελεγχθεί στο μέλλον αν η βελτίωση είναι μόνιμης φύσης ή αν ανατραπεί μετά το τέλος της πολιτικής οικονομικών ενισχύσεων.
- Τέλος, παγιωμένη φαίνεται να είναι η οικονομική επισφάλεια για ένα μη αμελητέο μέρος του εργατικού δυναμικού (~15%). Η κατάσταση αυτή δε φαίνεται να επηρεάζεται από τις εξελίξεις και τις αλλαγές, έχοντας αποκτήσει δομικά χαρακτηριστικά.

4. Εργασιακές σχέσεις -Συγκλίσεις και αποκλίσεις

4.1. Συνθήκες εργασίας

Τα ευρήματα της ποιοτικής έρευνας ανθρώπινου δυναμικού, αποτυπώνουν μια αγορά εργασίας με αναντιστοιχίες προσόντων και θέσεων εργασίας και γενικά έντονα προβλήματα, ενώ στην αντίστοιχη ποσοτική έρευνα καταγράφηκε το μέγεθος και η έκταση των φαινομένων αυτών.

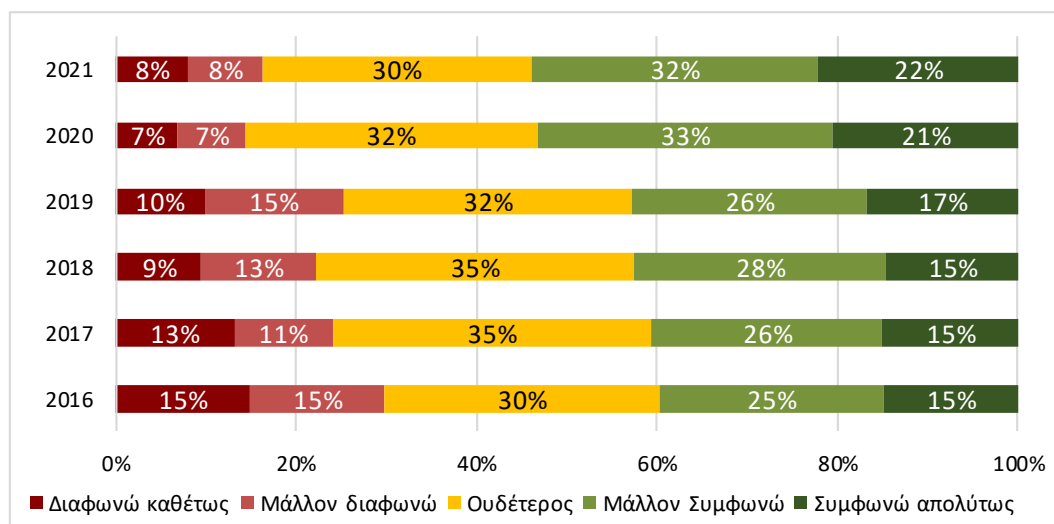
Στην διάρκεια της προ COVID-19 εποχής όπου υλοποιήθηκαν οι ποιοτικές έρευνες, διαπιστώθηκε ότι η ελαστικοποίηση της εργασίας δημιουργεί σοβαρά προβλήματα στους εργαζόμενους, αλλά και σε πολλούς επιχειρηματίες που δυσκολεύονται να βρουν καταρτισμένους και ευέλικτους υπαλλήλους, διατεθειμένους να δεσμευθούν μακροχρόνια στην επιχείρησή τους. Ο εποχιακός χαρακτήρας της αγοράς εργασίας στην Κρήτη εντείνει αυτό το φαινόμενο της αβεβαιότητας και της επισφάλειας.

Παράλληλα, στις ποιοτικές έρευνες, οι εργαζόμενοι αναφέρθηκαν σε σοβαρές απορρυθμίσεις των όρων εργασίας, όπως στην εργασία χωρίς ασφάλιση ή χωρίς ένσημα, στα εξοντωτικά ωράρια εργασίας, στην αθέτηση των συμφωνημένων όρων των συμβάσεων εργασίας και των νόμιμων εργασιακών τους δικαιωμάτων, στην καθυστέρηση της πληρωμής του μισθού τους, στην κατάρρευση των εργατικών σωματείων και στη σημαντική υποχώρηση της συλλογικότητας για τη διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους.

Προκειμένου να σκιαγραφηθούν οι συνθήκες εργασίας του εργατικού δυναμικού, στις ΕΑΔ 2016-2021 ζητήθηκε από τους μισθωτούς-εργαζόμενους να διατυπώσουν την γνώμη τους σχετικά με τι παρακάτω παραμέτρους:

- *Ο μισθός μου ανταποκρίνεται στην εργασία που προσφέρω.*
- *Αισθάνομαι ασφαλής στην εργασία μου.*
- *Καλούμαι να δουλέψω περισσότερες ώρες από αυτές που λέει η σύμβασή μου.*
- *Καλούμαι να ανταποκριθώ σε περισσότερους ρόλους από αυτούς που λέει η σύμβασή μου.*
- *Η θέση εργασίας μου ανταποκρίνεται στα τυπικά μου προσόντα.*

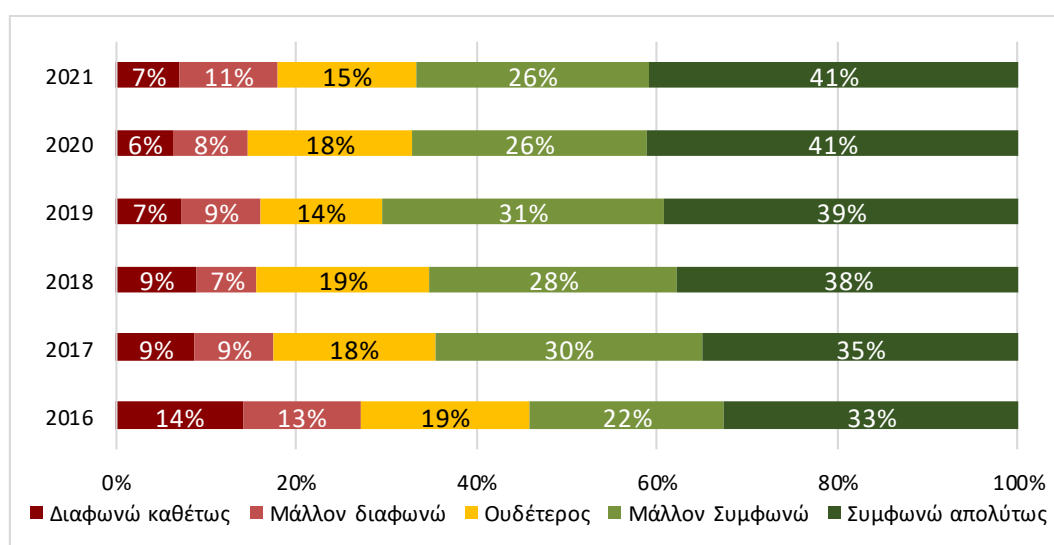
Η αποτύπωση της γνώμης της εργαζομένων και φαίνεται στα παρακάτω διαγράμματα, ενώ τα ερωτήματα που καταγράφουν είναι

Γράφημα 17: Διατύπωση γνώμης εργαζομένων για την εργασία τους / Ο μισθός μου ανταποκρίνεται στην εργασία που προσφέρω- E01103A

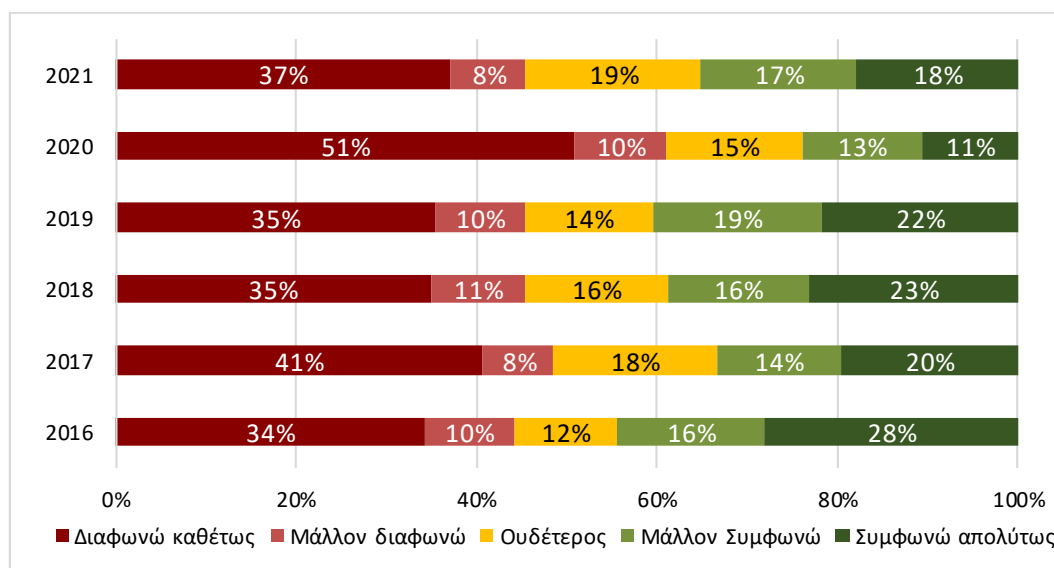
Σε συνέχεια της βελτίωσης της οικονομικής κατάστασης του εργατικού δυναμικού παρατηρούμε ότι αυξάνεται το μέρος του εργατικού δυναμικού που συμφωνούν ότι ο μισθός ο οποίος λαμβάνουν ανταποκρίνεται στην εργασία που προσφέρουν (Γράφημα 17).

Στο Γράφημα 18 καταγράφεται το αίσθημα ασφάλειας των εργαζομένων για τη θέση εργασίας που κατέχουν. Η εικόνα φαίνεται, εν πολλοίς, παγιωμένη. Οι εργαζόμενοι που νιώθουν ασφαλείς είναι τα 2/3 των ερωτώμενων στο διάστημα παρατήρησης. Ταυτόχρονα, περίπου το 1/3 των εργαζομένων δηλώνει μικρότερη η μεγαλύτερη ανασφάλεια.

Γράφημα 18: Διατύπωση γνώμης εργαζομένων για την εργασία τους / Αισθάνομαι ασφαλής στην εργασία μου -- E01103B

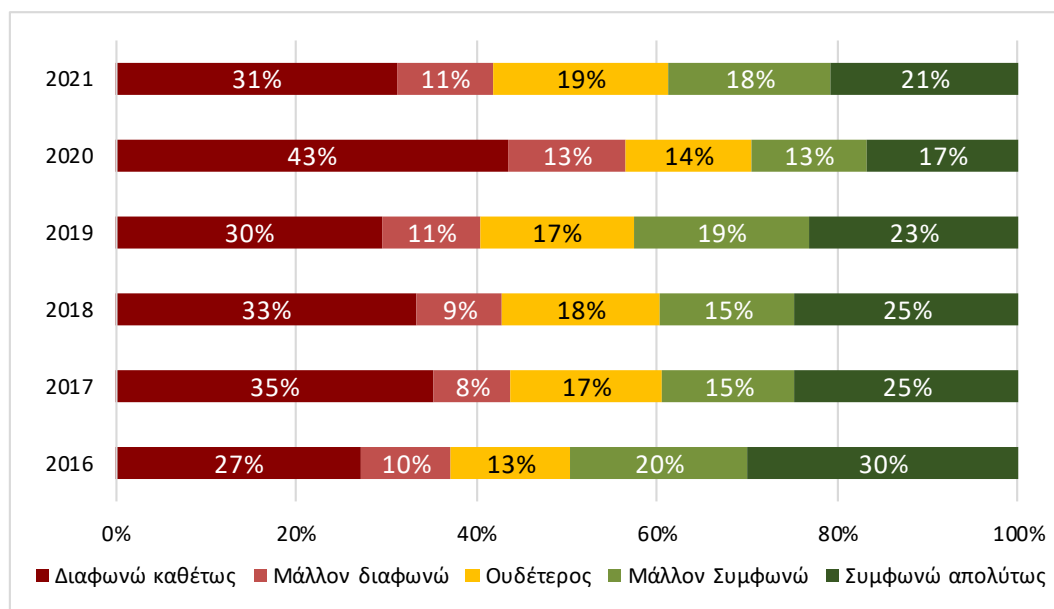
Για το διάστημα παρατήρησης τα αποτελέσματα στην ερώτηση κατά πόσον οι εργαζόμενοι ανταποκρίνονται σε περισσότερους ρόλους πέραν εκείνου για τον οποίο έχουν προσληφθεί φαίνονται στο Γράφημα 19.

Γράφημα 19: Διατύπωση γνώμης εργαζομένων για την εργασία τους / Καλούμαι να ανταποκριθώ σε περισσότερους ρόλους από όσους αναφέρει η σύμβασή μου -- E01103Γ

Η κατάσταση δείχνει μια σχετική σταθερότητα για τα έτη 2017-2019 που διαταράσσεται το 2020 και επανέρχεται το 2021. Γενικά μπορούμε να πούμε ότι, για ένα ποσοστό της τάξης του 40% των εργαζομένων, υπάρχει μικρότερη ή μεγαλύτερη πίεση για ανάληψη περισσότερων ρόλων από αυτούς που αναφέρει η σύμβασή τους. Αυτό συναρτάται ευθέως με τα ευρήματα των ποσοτικών ερευνών για τις απαιτήσεις ευελιξίας από πλευράς των επιχειρήσεων.

Τέλος, στο ερώτημα αν η εργασία ανταποκρίνεται στα τυπικά προσόντα, η κατάσταση παρουσιάζεται εν πολλοίς σταθερή με μοιρασμένες απόψεις για το διάστημα παρατήρησης, με μια διαταραχή το 2020 λόγω πανδημίας (Γράφημα 20). Αξίζει να σημειώσουμε ότι δεν καταγράφεται διακριτά η περίπτωση υπερ-επάρκειας προσόντων σε θέσεις χαμηλών απαιτήσεων, αλλά καταγράφεται έμμεσα στην αρνητική διατύπωση γνώμης. Αυτό συνάδει με την εικόνα της υπερ-επάρκειας προσόντων που αφορά το μισό περίπου εργατικό δυναμικό της Περιφέρειας Κρήτης. Μάλιστα, στην κορύφωση της πανδημίας (2020) η διαταραχή των ποσοστών που εμφανίζεται, ενδεχομένως να οφείλεται στο ότι το εργατικό δυναμικό πιέστηκε να εργαστεί σε θέσεις που δεν συμβάδίζουν με τα προσόντα του.

Γράφημα 20: Διατύπωση γνώμης εργαζομένων για την εργασία τους / Η θέση εργασίας μου ανταποκρίνεται στα τυπικά μου προσόντα - Ε01103Δ

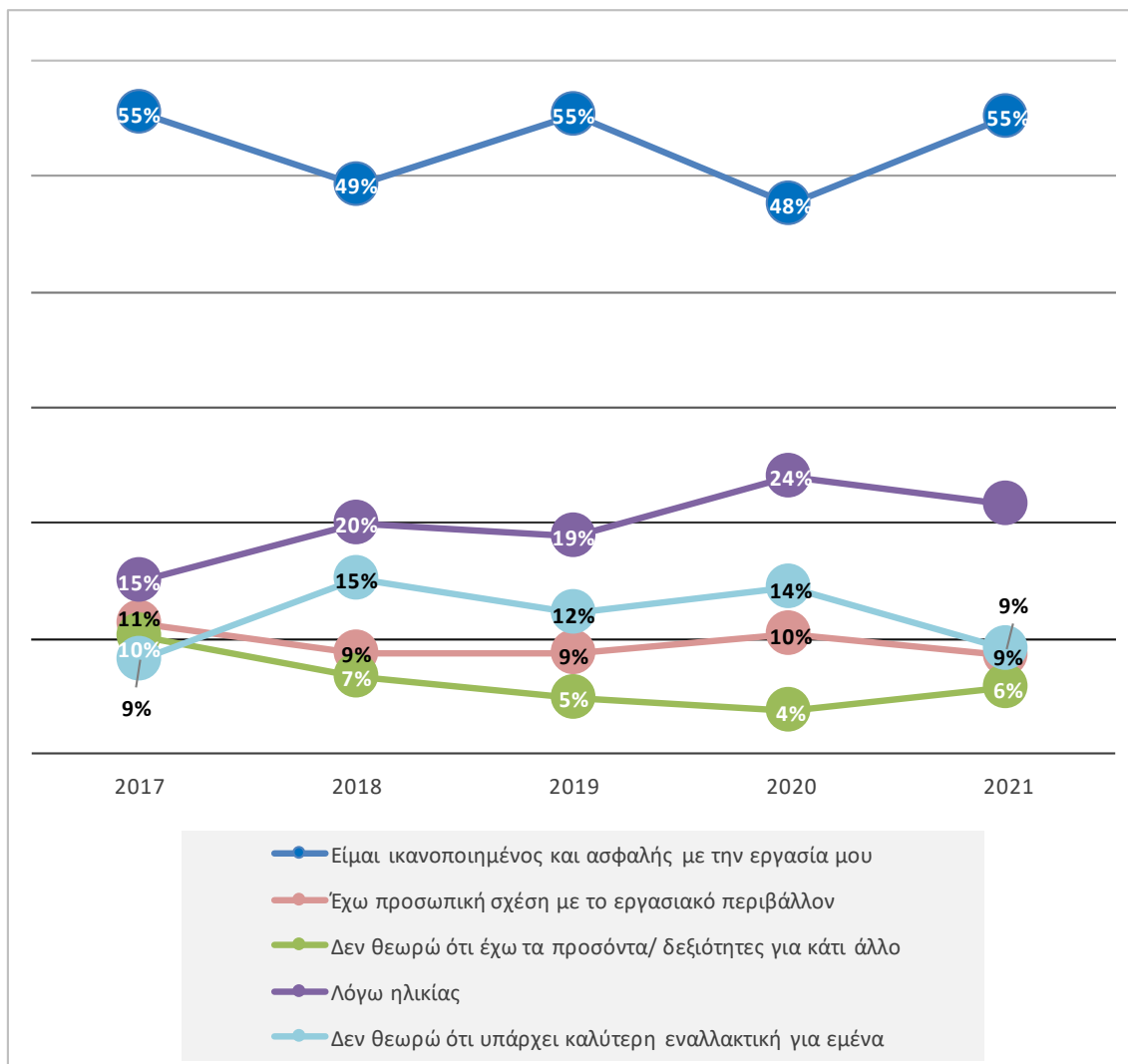
4.2. Διάθεση αλλαγής αντικειμένου απασχόλησης εργαζομένων

Στο Γράφημα 21 που ακολουθεί παρατίθενται τα αποτελέσματα των ΕΑΔ2016-2021 ως προς του λόγους για τους οποίους οι εργαζόμενοι δεν προτίθενται να αλλάξουν αντικείμενο απασχόλησης. Η εικόνα που παρουσιάζουν οι απαντήσεις τους είναι παρόμοια για όλα τα έτη.

Ο κυρίαρχος λόγος για μη διάθεση αλλαγής εργασίας είναι ότι υπάρχει ικανοποίηση από την συγκεκριμένη εργασία. Αντιλαμβάνεται κανείς ότι η έννοια της ικανοποίησης είναι σχετική και εξαρτάται από τις συνθήκες που επικρατούν στην αγορά εργασίας. Έτσι, το αίτημα για σταθερότητα των συνθηκών εργασίας φαντάζει κυρίαρχο και δεν αφήνει περιθώρια για άλλα αιτήματα όπως η βελτίωση των συνθηκών εργασίας, η ανέλιξη και η αναζήτηση καλύτερων ευκαιριών.

Ο δεύτερος σημαντικότερος λόγος είναι εκείνος της ηλικίας, ο οποίος αυξάνει και υποδεικνύει τη γήρανση του εργατικού δυναμικού.

Ακολουθούν οι απαντήσεις κατά σειρά «Δεν θεωρώ ότι υπάρχει καλύτερη εναλλακτική», «Λόγω προσωπικής σχέσης με το εργασιακό περιβάλλον», που είναι πιο ξεκάθαρες διατυπώσεις της υπερίσχυσης της βασικής ανάγκης για εργασία έναντι της της κινητικότητας και της αναζήτησης καλύτερων ευκαιριών.

Γράφημα 21: Λόγοι μη διάθεσης αλλαγής αντικειμένου απασχόλησης- G01101

Τέλος, η απάντηση για «μη ύπαρξη των προσόντων για κάτι άλλο» αποτελεί ένδειξη για το μέγεθος του πλήθους των εργαζομένων με πραγματικά χαμηλά προσόντα στην αγορά εργασίας της Κρήτης. Το ποσοστό τους είναι κάτω του 10% για όλο το διάστημα παρατήρησης, εύρημα που συνάδει με τη δυσκολία πρόσβασης ατόμων με χαμηλά προσόντα στην αγορά εργασίας.

4.3. Συμπεράσματα, συγκλίσεις και αποκλίσεις

- Η κατάσταση στην αγορά εργασίας της Κρήτης εμφανίζεται στατική. Οι βελτιώσεις στην οικονομική κατάσταση εργαζομένων και επιχειρήσεων είναι οριακές και συμβαίνουν με τέτοιους ρυθμούς που δεν μπορούν να επιφέρουν σοβαρές αλλαγές.
- Οι επιχειρήσεις, λόγω της οικονομικής κρίσης και της πανδημίας, σε συνδυασμό με την επίδραση της εποχικότητας, καλούνται να διαχειριστούν τη

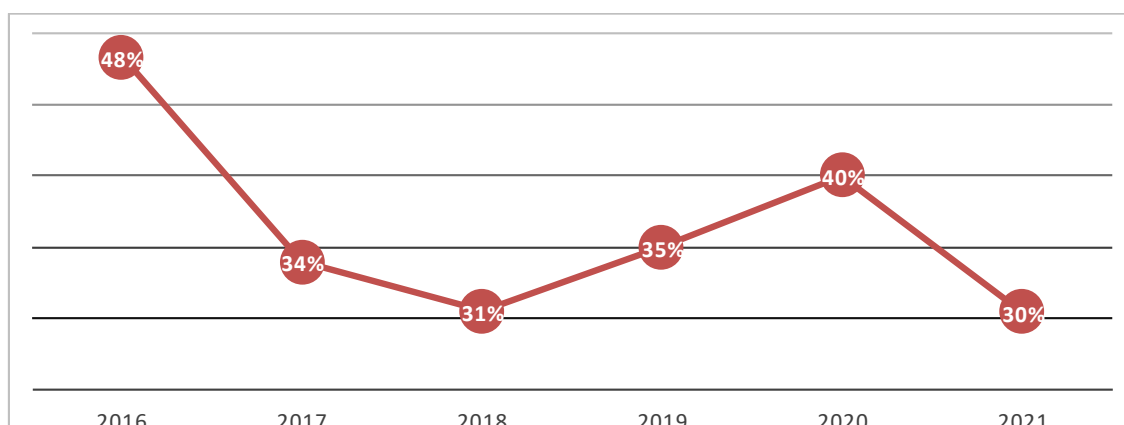
μεταβαλλόμενη ζήτηση στα προσφερόμενα προϊόντα και υπηρεσίες τους. Αυτό τις οδηγεί πολλές φορές να προσαρμόζουν το επίπεδο δραστηριότητάς τους συμπαρασύροντας το απασχολούμενο προσωπικό και απαιτώντας αντίστοιχες προσαρμογές των συνθηκών εργασίας.

- Αν και τα εισοδήματα των εργαζομένων παρουσιάζουν βελτίωση, οι συνθήκες εργασίας δε δείχνουν να βελτιώνονται ουσιαστικά για το διάστημα παρατήρησης και, σύμφωνα με την επικρατούσα λογική των επιχειρήσεων, δεν υπάρχει λόγος να βελτιωθούν.
- Οι επιχειρήσεις της Κρήτης αναζητούν «έτοιμους» και «ευέλικτους» εργαζομένους και φαίνεται να τους βρίσκουν, ενώ οι ίδιες δεν αναγνωρίζουν την αναγκαιότητα ανάπτυξης των εργαζομένων τους.
- Μέρος του εργατικού δυναμικού, ανάλογα με τις δυνατότητες και ανάγκες του, επιλέγει αν θα συμφωνήσει με τις εκάστοτε εργασιακές συνθήκες ή θα μπει σε καθεστώς ανεργίας. Και στις δύο περιπτώσεις η ευαλωτότητα είναι μεγάλη.
- Συνδυαστικά από τις ποιοτικές και τις ποσοτικές έρευνες προκύπτει ότι υπάρχουν ομάδες πληθυσμού που βιώνουν πολύ άσχημες συνθήκες εργασίας, όμως αυτά τα φαινόμενα δεν φαίνονται να κυριαρχούν. Η περιορισμένη έκτασή τους σε καμία περίπτωση δεν αμβλύνει την έντασή τους.

5. Η κατάρτιση στην αγορά εργασίας

5.1. Η στάση και η άποψη των επιχειρήσεων

Στο Γράφημα 22 παρουσιάζεται η εξέλιξη παροχής κατάρτισης από τις επιχειρήσεις της Κρήτης. Ενώ από το 2017 και μετά παρουσιάζεται μια τάση αύξησης των επιχειρήσεων που παρείχαν κάποιου είδους κατάρτιση, το 2021 αυτή η τάση φαίνεται να ανακόπτεται.

Γράφημα 22: Εξέλιξη επιχειρήσεων που παρέχουν εκπαίδευση/κατάρτιση – F01101

Για αυτές τις επιχειρήσεις που παρείχαν προγράμματα κατάρτισης, το Γράφημα 23 αποτυπώνει την εξέλιξη της συχνότητας κατάρτισης των εργαζομένων.

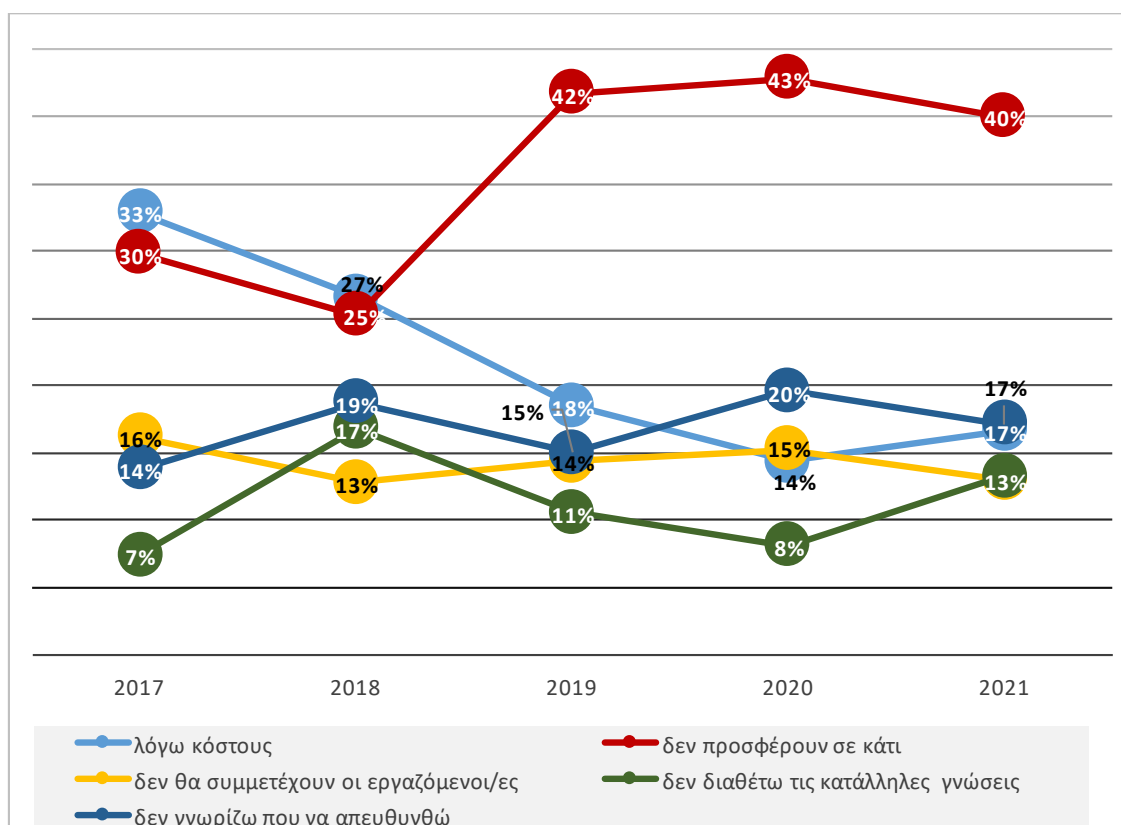

Γράφημα 23: Συχνότητα εκπαίδευσης/κατάρτισης – F01106

Σύμφωνα με τις ΕΕ του διαστήματος παρατήρησης, 2 στις 3 επιχειρήσεις μεταξύ εκείνων που παρέχουν κατάρτιση, το κάνουν τουλάχιστον μια φορά ανά έτος. Η τάση για κατάρτιση μόνο κατά την πρόληψη φαίνεται να υποχωρεί και να κυμαίνεται σε ένα ποσοστό της τάξης του 10%.

Μελετώντας τα είδη των επιχειρήσεων που παρέχουν συστηματικά κατάρτιση στο προσωπικό τους τουλάχιστον μία φορά κατ' έτος, φαίνεται ότι πρόκειται για επιχειρήσεις πολύ συγκεκριμένων κλάδων δραστηριότητας που τα αντικείμενά τους απαιτούν διαρκή ενημέρωση προκειμένου να διατηρήσουν το επίπεδο παροχής της υπηρεσίας τους: ξενοδοχειακές και επισιτιστικές επιχειρήσεις, επιχειρήσεις παροχής επιστημονικών υπηρεσιών (γιατροί, δικηγόροι, μηχανικοί, λογιστές κλπ), επιχειρήσεις εκπαιδευτικών υπηρεσιών. Επομένως, **για τις επιχειρήσεις αυτές η κατάρτιση του προσωπικού είναι μια αναγκαιότητα για την ίδια την ύπαρξή τους και την διατήρησή τους σε ανταγωνιστικό επίπεδο και όχι μια προσπάθεια ανάπτυξης δεξιοτήτων σε μια νέα κατεύθυνση, προκειμένου να αλλάξει η οργανωτική τους δομή, να διευρυνθεί το αντικείμενό τους ή να αυξηθεί η εξωστρέφειά τους.**

Οι επιχειρήσεις που δεν παρέχουν κάποιου είδους κατάρτιση στις ΕΑΔ2017-2021 ερωτήθηκαν τους λόγους για τους οποίους επιλέγουν να μην το κάνουν.

Γράφημα 24: Λόγοι μη παροχής εκπαίδευσης/κατάρτισης – F01105

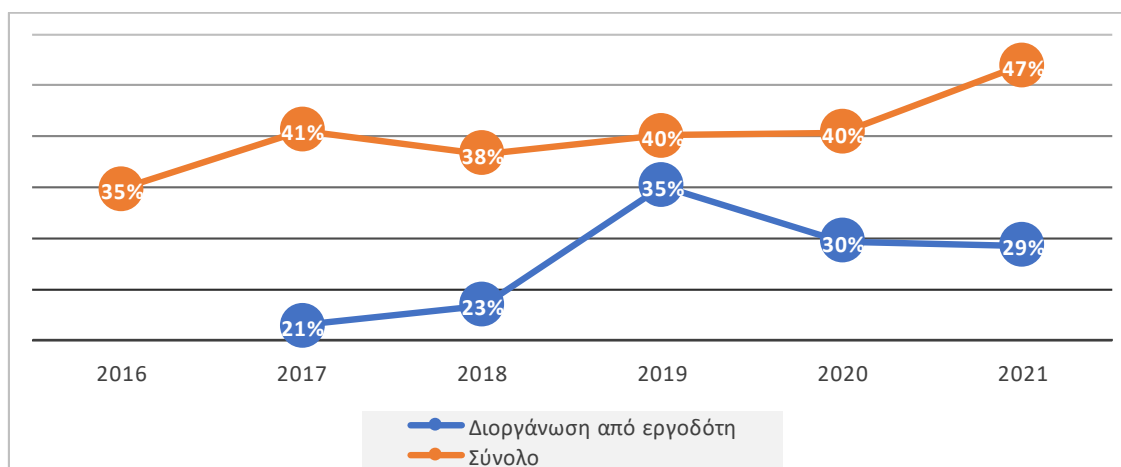
Μετά το 2017 το 40% από τις επιχειρήσεις που δεν παρέχουν κάποιου είδους κατάρτιση θεωρούν ότι δεν έχουν να περιμένουν κάτι από την κατάρτιση του προσωπικού τους ή των ιδίων των αυτοαπασχολούμενων επιχειρηματιών.

Το κόστος ως αποτρεπτικός λόγος μη παροχής κατάρτισης, ναι μεν αποτελεί αποτρεπτικό παράγοντα, όμως τείνει να μειώνεται με τα χρόνια. Αντίθετα, διαχρονικά σταθερό περίπου στο 30% των επιχειρήσεων αναφέρει ως λόγο μη παροχής κάποιου είδους εκπαίδευσης ή κατάρτισης στο προσωπικό του ότι είτε δεν γνωρίζει που να απευθυνθεί είτε ότι δεν θα ενδιαφέρει τους εργαζομένους του. Τέλος, η άποψη ότι δεν διαθέτουν τις κατάλληλες γνώσεις επανακάμπτει με υψηλό ποσοστό το 2021 (13%).

Εν τέλει, τα ευρήματα των ποσοτικών ερευνών για το διάστημα παρατήρησης συνάδουν πλήρως με την κυρίαρχη τάση της επιχειρηματικότητας στην Κρήτη. Σε μια παγιωμένη αγορά που οι περισσότερες επιχειρήσεις συνεχίζουν να είναι «παραδοσιακές», χαμηλού τζίρου, απευθυνόμενες στον τοπικό πληθυσμό, φαντάζει αυτονόητο για τους περισσότερους επιχειρηματίες ότι δεν υπάρχει ανάγκη για βελτίωση του εργατικού δυναμικού και συνακόλουθα της ποιότητας των προϊόντων και των υπηρεσιών, αφού η οποιαδήποτε βελτίωση δεν μπορεί να επιφέρει μεγαλύτερο όφελος για εκείνους.

5.2. Η στάση και η άποψη του εργατικού δυναμικού

Το ποσοστό του εργατικού δυναμικού που έχει παρακολουθήσει κάποιο πρόγραμμα κατάρτισης (όχι κατ' ανάγκη στο πλαίσιο της εργασίας του) καταγράφεται στο Γράφημα 25.

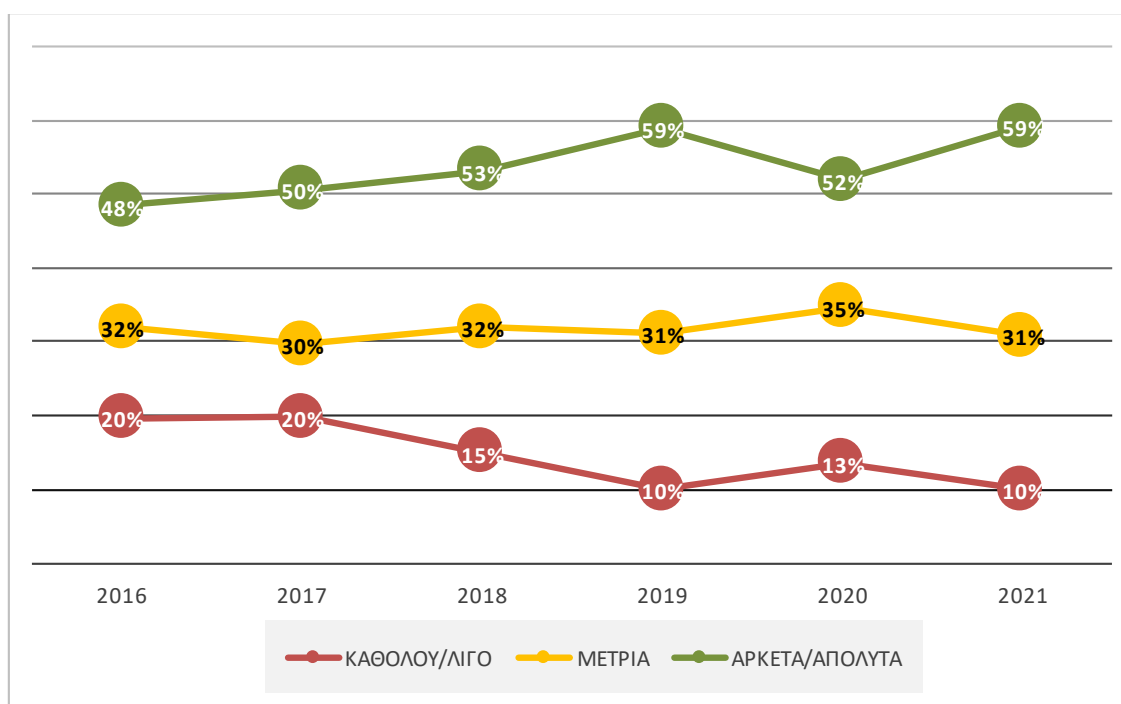

Γράφημα 25: Παρακολούθηση εκπαίδευσης/κατάρτισης από το εργατικό δυναμικό– F01102

Εξ άλλου, η συμμετοχή σε προγράμματα κατάρτισης με πρωτοβουλία της εργοδοσίας φαίνεται να είναι γενικά αυξητική στο διάστημα παρατήρησης, αλλά όχι με σταθερό

τρόπο. Η παροχή κατάρτισης από την εργοδοσία φαίνεται να ακολουθεί την οικονομική πορεία της αγοράς, δίνοντας το υψηλότερο ποσοστό στο 2019.

Κατά το διάστημα παρατήρησης η άποψη σχετικά με το αν τα προγράμματα κατάρτισης προσφέρουν γνώσεις και δεξιότητες που ανταποκρίνονται στις ανάγκες της αγοράς εργασίας καταγράφει μια αυξητική τάση, ενώ μειώνονται οι εργαζόμενοι που θεωρούν ότι δεν προσφέρουν κάτι. Διαχρονικά σταθερά, ένας στους τρεις εργαζόμενους έχει μια ουδέτερη άποψη σχετικά με την κατάρτιση. Αυτό μπορεί να ερμηνευτεί ότι η κατάρτιση δεν τους αφορά.

Γράφημα 26: Γνώμη εργατικού δυναμικού σχετικά με το αν τα προγράμματα κατάρτισης προσφέρουν γνώσεις και δεξιότητες που ανταποκρίνονται στην αγορά εργασίας – F01103

Σύμφωνα με τα ευρήματα της ποιοτικής έρευνας τα άτομα τα οποία βιώνουν τον αποκλεισμό από την εργασία θεωρούν ότι τα υφιστάμενα προγράμματα κατάρτισης δεν έχουν ουσιαστική επίπτωση στις προσπάθειές τους να ενταχθούν σε μόνιμη εργασία και να ξεπεράσουν αυτή την μεταιχμιακή και οριακή κατάσταση ανάμεσα στην ανεργία και την επισφαλή εργασία. Αντίθετα αναζητούν προγράμματα ενδυνάμωσης ή και προγράμματα που θα τους δώσουν την δυνατότητα να διεκδικήσουν και να αξιοποιήσουν πραγματικές ευκαιρίες για την εύρεση εργασία.

5.3. Συμπεράσματα

- Σύμφωνα με τις ποσοτικές έρευνες στις επιχειρήσεις, το 2021, 1 στις 4 παρέχει προγράμματα κατάρτισης τουλάχιστον μία φορά το έτος. Όλα τα προηγούμενα έτη υπήρξε μια τάση αύξησης των επιχειρήσεων που παρέχουν κάποιου είδους εκπαίδευση ή κατάρτιση στο προσωπικό τους, ενώ η πορεία αυτή φαίνεται να ανακόπτεται τα 2021.
- Κατά την περίοδο παρατήρησης οι επιχειρήσεις της Κρήτης που επιλέγουν να καταρτίσουν το προσωπικό τους, το κάνουν για να διατηρήσουν τη θέση τους στην αγορά και όχι για να αλλάξουν τον τρόπο λειτουργίας τους ή τον προσανατολισμό τους.
- Το μεγαλύτερο ποσοστό των επιχειρήσεων που δεν καταρτίζουν το προσωπικό τους θεωρούν ότι η κατάρτιση δεν προσφέρει σε κάτι. Ως επακόλουθο της δομής και του αντικειμένου των επιχειρήσεων της Κρήτης, η συντριπτική πλειονότητα των θέσεων εργασίας που ανοίγουν είναι χαμηλών προσόντων και καλύπτονται εύκολα από άτομα του ευρύτερου κοινωνικού κύκλου των επιχειρηματιών, διαθέτοντας επαρκή ή και υπέρ-επαρκή προσόντα. Σε αυτές τις συνθήκες είναι περιορισμένη η ανάγκη κατάρτισης και η περεταίρω ανάπτυξη ικανοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού.
- Ανακόλουθα προς τη στάση των επιχειρήσεων, διαχρονικά παρατηρούμε όλο και περισσότερους εργαζόμενους να παρακολουθούν κάποιο πρόγραμμα επιμόρφωσης/κατάρτισης και να θεωρούν ότι μέσω των προγραμμάτων κατάρτισης προσφέρονται γνώσεις και δεξιότητες που ανταποκρίνονται στην αγορά εργασίας.
- Η κατάρτιση με την σημερινή της μορφή δεν μπορεί να αποτελέσει το όχημα για την μεταστροφή του κλίματος για την αγορά εργασίας της Κρήτης, καθώς απευθύνεται σε επιχειρήσεις που δεν αναγνωρίζουν την αναγκαιότητά της και σε εργαζόμενους που δεν την θεωρούν ικανή να αυξήσει το αίσθημα ασφάλειας και να συμβάλλει στην εργασιακή τους εξέλιξη.

6. Άξονες παρεμβάσεων

Η Περιφέρεια Κρήτης, μέσα από στοχευμένες πολιτικές και δράσεις, προσπαθεί να δημιουργήσει τις συνθήκες εκείνες για ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας, βιώσιμη ανάπτυξη και βελτίωση της τοπικής αγοράς εργασίας. Σε αυτήν την κατεύθυνση εντάσσεται και το έργο του «Περιφερειακού Μηχανισμού Παρακολούθησης της Αγοράς Εργασίας». Μέσα από την μελέτη και ανάλυση των συσχετίσεων και τάσεων που επικρατούν στην τοπική αγορά εργασίας αλλά και την επιμέρους εξειδικευμένη ανά κλάδο ή ομάδα πληθυσμού συλλογή στοιχείων, ο ΠΜΠΑΕ προσπάθησε να εμπλουτίσει το πεδίο δράσης των κέντρων πολιτικών αποφάσεων της Περιφέρειας Κρήτης αναδεικνύοντας κατευθύνσεις αλλά και συγκεκριμένες πολιτικές δράσεις ανάπτυξης του επιχειρείν και τη αναδιάρθρωσης της τοπικής αγοράς εργασίας.

Τα ευρήματα των ερευνών του ΠΜΠΑΕ κατέδειξαν ότι η αγορά εργασίας της Κρήτης χαρακτηρίζεται από δυσκολίες και στρεβλώσεις που οφείλονται σε ενδογενείς και εξωγενείς παράγοντες. Οι επάλληλες κρίσεις (οικονομική και πανδημία) και τα χαρακτηριστικά της επιχειρηματικότητας διαμορφώνουν συνθήκες επισφάλειας για τους εργαζόμενους. Παρά ταύτα, η οικονομική κατάσταση του εργατικού δυναμικού παρουσιάζει βελτίωση, αλλά αυτή δεν είναι ενιαία ούτε αναιρεί την ευαλωτότητα και την εργασιακή περιθωριοποίηση συγκεκριμένων ομάδων.

Η αποτύπωση της κατάστασης στην αγορά εργασίας της Κρήτης δεν εμπνέει αισιοδοξία, γι' αυτό και η θεσμική παρέμβαση εμφανίζεται ως μονόδρομος. Η παρέμβαση δεν μπορεί να μείνει μόνο στο επίπεδο του επανασχεδιασμού των προγραμμάτων κατάρτισης που έχει ήδη ξεκινήσει, αλλά οφείλει να προχωρήσει και στη μελέτη δέσμης μέτρων και ενεργειών που θα στοχεύουν στην υποστήριξη και παρακολούθηση της μετάλλαξης των Κρητικών επιχειρήσεων ώστε να καταστούν ανταγωνιστικές και εξωστρεφείς.

Λαμβάνοντας υπόψη τα ευρήματα του ΠΜΠΑΕ, παρακάτω γίνεται αναφορά στις βασικές ενέργειες και εργαλεία που θεωρούνται απαραίτητες/τα από την αγορά εργασίας, και στις οποίες η Περιφέρεια Κρήτης θα μπορούσε να εξειδικεύσει/ αναπτύξει/ υιοθετήσει περαιτέρω και να αναλάβει δράση.

Σε σχέση με την **ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας**:

- Ανάδειξη καλών παραδειγμάτων επιχειρήσεων, ανά κλάδο.
- Ενθάρρυνση της καινοτομίας και της ισχυρότερης δικτύωσης του ανθρώπινου δυναμικού μέσω:
 - δημιουργίας θερμοκοιτίδων (incubators) και hub events καινοτομίας και επιχειρηματικότητας,

- υποστήριξη της διαδικασίας μάθησης μέσω στοχευμένης τεχνικής εκπαίδευσης,
- υποστήριξη των μηχανισμών διάγνωσης των αναγκών της αγοράς εργασίας και έγκαιρη παρέμβαση νωρίς στην εκπαιδευτική πορεία.
- ειδικών προγραμμάτων χρηματοδότησης.
- Διάχυση νέων τεχνολογιών στο «επιχειρείν» μέσω της ενίσχυσης της συνεργασίας των επιχειρήσεων με εκπαιδευτικά ιδρύματα και ιδρύματα καινοτομίας. Ιδιαίτερη έμφαση απαιτείται στην στήριξη ατομικών αλλά και μικρών και οικογενειακών επιχειρήσεων και σύνδεση τους με επιστημονικό προσωπικό.
- Ενδυνάμωση και ενίσχυση συνεργασιών μεταξύ συνδεδεμένων επιχειρηματικών πεδίων.
- Δημιουργία εξειδικευμένων δράσεων για την ενίσχυση των συνεργασιών επιχειρήσεων και ερευνητικών φορέων προς την κατεύθυνση ανάπτυξης καινοτομίας.
- Σύνδεση της επιστημονικής γνώσης με τις ανάγκες της αγοράς και ενίσχυση των επιχειρήσεων που χρησιμοποιούν σύγχρονες τεχνολογίες.
- Εκπαίδευση και κατάρτιση νέων και υπάρχοντων επιχειρηματιών με στόχο την βελτίωση των δεξιοτήτων τους και ενίσχυση των γνώσεων τους.
- Δημιουργία στοχευμένων προγραμμάτων συμβουλευτικής προς το «επιχειρείν» με εξειδικευμένους εισηγητές (Coaches) για την μεταφορά τεχνογνωσίας και καλών παραδειγμάτων του εξωτερικού.
- Στήριξη επιχειρηματιών που παρέχουν ευκαιρίες συνεχιζόμενης εκπαίδευσης στο εργατικό δυναμικό τους και πρωτοποριακές μεταβάσεις από εργασία σε εργασία (job-to-job transition).

Αναφορικά με την άμβλυνση διαφορών και αναντιστοιχιών της αγοράς εργασίας:

- Δημιουργία δράσεων διάχυσης και ενημέρωσης σχετικά με την εκάστοτε πολιτική ή άλλη στοχευμένη ενέργεια για την αποφυγή φαινομένων αποκλεισμού.
- Δημιουργία δράσεων για την ενίσχυση των μηχανισμών διάχυσης της πληροφορίας στην αγορά εργασίας με την χρήση σύγχρονων τεχνολογιών.
- Δημιουργία προγραμμάτων ενδυνάμωσης για τις ευάλωτες κοινωνικά ομάδες όπως μακροχρόνια άνεργοι, NEETs και άλλες ευπαθείς ομάδες.

- Δημιουργία προγραμμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης που θα αντιμετωπίζουν την εργασιακή επισφάλεια και θα συνδέονται άμεσα με πιο σταθερές μορφές απασχόλησης και με νέες θέσεις εργασίας.

Αναφορικά με **δράσεις επαναπροσανατολισμού** της προσφοράς και της ζήτησης προσόντων στην αγορά εργασίας της Κρήτης:

- Δημιουργία, από την Περιφέρεια και υπό το συντονισμό της, Sectoral Skills Councils, ανά τομέα οικονομικής δραστηριότητας.
- Δημιουργία προσαρμοσμένων και εξειδικευμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων κατάρτισης/προσανατολισμού του εργατικού δυναμικού που να οδηγούν σε σταθερές μορφές απασχόλησης, με βάση την εφαρμογή του προτεινόμενου, επικαιροποιημένου και ολοκληρωμένου, Προγράμματος Κατάρτισης- Reskilling του Περιφερειακού Μηχανισμού (Παραδοτέο 3.3).
- Η ενίσχυση της συνεργασίας των επιχειρήσεων με κυβερνητικούς φορείς και ακαδημαϊκούς θεσμούς με απώτερο σκοπό την ανάπτυξη μεγάλης κλίμακας χρηματοδοτούμενων προγραμμάτων επανεκπαίδευσης. Στόχος αυτών των προγραμμάτων πρέπει να είναι η βελτίωση της θέσης του εργατικού δυναμικού που ζει στην επισφάλεια και η δημιουργία ενός οικοσυστήματος που διασφαλίζει την εργασιακή απασχόληση των εργαζομένων, αυξάνοντας ταυτόχρονα τα κοινωνικά και επιχειρηματικά οφέλη.
- Υποστήριξη δράσεων κατάρτισης κατά την εργασία (on-the-job-training) σε συνεργασία με τους αντίστοιχους εκπαιδευτικούς φορείς.

Η αναζήτηση, η εφαρμογή και η εξειδίκευση των κατάλληλων δράσεων για την ανάπτυξη του επιχειρείν και την αναδιάρθρωση της τοπικής αγοράς εργασίας είναι σκόπιμο να επιχειρηθεί μέσω της δημιουργίας εξειδικευμένων συνεργατικών ομάδων ανά αντικείμενο/κλάδο. Για την δημιουργία και υλοποίηση τέτοιων στοχευμένων δράσεων θα απαιτηθεί πολυεπίπεδος σχεδιασμός, το πρώτο βήμα του οποίου θα ήταν η σύνταξη «οδικού χάρτη» (roadmap) με στόχους, βήματα, επιδιωκόμενα αποτελέσματα και αποφάσεις ανάλογα με την απόδοση των δράσεων.

Η Περιφέρεια Κρήτης έχει την επιλογή να βασιστεί στην συσσωρευμένη εμπειρία του ΠΜΠΑΕ και να συνεχίσει την παρακολούθηση της αγοράς εργασίας της Κρήτης μέσω πιο στοχευμένης παρακολούθησης και πιο δραστικών παρεμβάσεων, κάποιες από τις οποίες παρουσιάστηκαν παραπάνω. Με αυτόν τον τρόπο θα αποκτήσει τη δυνατότητα:

- να παρακολουθεί κρίσιμους τομείς της οικονομίας και της αγοράς εργασίας της Κρήτης και να εστιάσει σε αυτούς που χρήζουν παρέμβασης,

- να εμπλέξει τους ενδιαφερόμενους (stakeholders) από τους κρισιμότερους τομείς της οικονομίας της Κρήτης (πχ Πρωτογενής Τομέας, Εμπόριο, Εστίαση, Τουρισμός) προκειμένου να συνδιαμορφωθούν εξειδικευμένες προτάσεις παρέμβασης, και
- να παρακολουθεί την επίδραση και την αποτελεσματικότητα της εφαρμογής των παρεμβάσεων αυτών στην αγορά εργασία της Κρήτης.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι - Πίνακες

ΕΤΟΣ	ΣΥΝΕΧΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑ	ΕΠΟΧΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ	ΑΝΕΡΓΙΑ	ΣΥΝΟΛΟ
2016	580	180	232	992
2017	572	157	173	902
2018	623	252	199	1074
2019	647	212	146	1005
2020	612	149	126	1055
2021	647	191	176	1062
ΣΥΝΟΛΟ	3681	1141	1052	6090

Πίνακας 2: Εξέλιξη εργασιακών καταστάσεων: Εργασία 2016-2021– Α01101Α

ΕΤΟΣ	Μόνο εμένα (προσωπική/ατομική επιχείρηση)	Εμένα και τα μέλη της οικογένειάς μου (οικογενειακή επιχείρηση)	Έναν ή περισσότερους εργαζόμενους	ΣΥΝΟΛΟ
2016	161	103	410	674
2017	516	178	600	1294
2018	462	148	555	1165
2019	433	171	547	1151
2020	315	138	542	995
2021	364	107	599	1070
ΣΥΝΟΛΟ	2251	845	3253	6349

Πίνακας 3: Εξέλιξη των τύπων επιχειρήσεων 2016-2021– C01102

ΕΤΟΣ	ΣΜΕΡ
2017	2.67
2018	2.83
2019	2.83
2020	2.82
2021	2.89

Πίνακας 4: Εξέλιξη του Σταθμικού Μέσου Τζίρου Επιχειρήσεων 2016-2021 –D01102

ΕΤΟΣ	Αδυναμία / Επισφάλεια	Ανταπεξέρχεται/κερδοφορία	Σύνολο
2016	211	449	660
2017	336	924	1260
2018	259	887	1146

2019	216	918	1134
2020	335	646	981
2021	193	827	1020

Πίνακας 5: Εξέλιξη της οικονομικής κατάστασης των επιχειρήσεων 2016-2021-- D01101

ΕΤΟΣ	Μόνο εμένα (προσωπική/ατομική επιχείρηση)	Εμένα και τα μέλη της οικογένειάς μου (οικογενειακή επιχείρηση)	Έναν ή περισσότερους εργαζόμενους	Σύνολο
2016	81	37	93	211
2017	191	50	95	336
2018	155	28	76	259
2019	118	37	61	216
2020	137	42	156	335
2021	106	24	63	193

Πίνακας 6: Εξέλιξη της επισφάλειας/αδυναμίας ανά τύπο επιχείρησης 2016-2021-- D01105

ΕΤΟΣ	ΑΔΥΝΑΜΙΑ	ΕΠΙΣΦΑΛΕΙΑ	ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ	Σύνολο
2016				
2017	109	48	178	335
2018	74	85	216	375
2019	71	74	188	333
2020	79	73	216	368
2021	65	53	213	331

Πίνακας 7: Εξέλιξη της οικονομικής κατάστασης των αυτοαπασχολούμενων 2017-2021 -- D01103

ΕΤΟΣ	ΣΥΝΕΧΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑ	ΕΠΟΧΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ	ΕΡΓΑΣΙΑ	ΑΝΕΡΓΙΑ	ΑΝΑΣΤΟΛΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	ΜΗ ΕΡΓΑΣΙΑ	ΣΥΝΟΛΟ
2016	580	180	760	232	0	232	992
2017	572	157	729	173	0	173	902
2018	623	252	875	199	0	199	1074
2019	647	212	859	146	0	146	1005
2020	612	149	761	126	168	294	1055
2021	647	191	838	176	48	224	1062
	3681	1141	4822	1052	216	1268	6090

Πίνακας 8: Εργασιακές καταστάσεις: Ανεργία και Αναστολή Εργασίας, ΕΑΔ 2016-21 – A01101B

ΕΤΟΣ	ΠΛΗΡΗΣ	ΜΕΡΙΚΗ	ΕΚ ΠΕΡΙΤΡΟΠΗΣ (ΟΧΙ ΣΤΑΘΕΡΟ ΩΡΑΡΙΟ)	ΣΥΝΟΛΟ
2016	246	80	41	367
2017	246	51	25	322
2018	321	82	31	434
2019	325	85	39	449
2020	275	62	17	354
2021	395	77	33	505

Πίνακας 9: Εξέλιξη πλήρους, μερικής και εκ περιτροπής εργασίας –Α01121

ΕΤΟΣ	ΜΟΝΙΜΗ ΕΡΓΑΣΙΑ (ΑΟΡΙΣΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ)	ΟΡΙΣΜΕΝΟΥ ΧΡΟΝΟΥ - ΟΡΙΣΜΕΝΟΥ ΕΡΓΟΥ	ΑΔΗΛΩΤΗ ΕΡΓΑΣΙΑ (ΜΑΥΡΗ)	ΣΥΝΟΛΟ
2016	180	161	26	367
2017	199	107	15	321
2018	229	182	22	433
2019	262	177	9	448
2020	217	125	10	352
2021	314	171	14	499

Πίνακας 10: Εξέλιξη εργασίας αόριστου και ορισμένου χρόνου – Εργασία χωρίς πλαίσιο-Α01122

ΕΤΟΣ	Εξαρτημένη εργασία	Αυταπασχολούμενοι	ΣΥΝΟΛΟ
2017	376	353	729
2018	480	395	875
2019	499	360	859
2020	543	386	929
2021	547	339	886

Πίνακας 11: Εξέλιξη αυτοαπασχολούμενοι/ιδιοκτήτες επιχείρησης και εξαρτημένη εργασία – C01101

Γυναίκα					Άνδρας			
ΕΤΟΣ	ΝΑΙ ΕΡΓΑΖΟΜΑΙ ΣΥΝΕΧΕΙΑ	ΝΑΙ ΕΡΓΑΖΟΜΑΙ ΕΠΟΧΙΚΑ	ΒΡΙΣΚΟΜΑΙ ΣΕ ΑΝΑΣΤΟΛΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΛΟΓΩ COVID-19	ΟΧΙ ΔΕΝ ΕΡΓΑΖΟΜΑΙ (ΟΥΤΕ ΕΠΟΧΙΚΑ)	ΝΑΙ ΕΡΓΑΖΟΜΑΙ ΣΥΝΕΧΕΙΑ	ΝΑΙ ΕΡΓΑΖΟΜΑΙ ΕΠΟΧΙΚΑ	ΒΡΙΣΚΟΜΑΙ ΣΕ ΑΝΑΣΤΟΛΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΛΟΓΩ COVID-19	ΟΧΙ ΔΕΝ ΕΡΓΑΖΟΜΑΙ (ΟΥΤΕ ΕΠΟΧΙΚΑ)
2016	224	100	0	140	356	80	0	92
2017	207	82	0	107	365	75	0	66
2018	219	133	0	124	404	119	0	75
2019	259	109	0	99	388	103	0	47
2020	236	87	89	84	376	62	79	42
2021	264	97	20	110	383	94	28	66

Πίνακας 12: Εξέλιξη της ανεργίας/ μη εργασίας ανά φύλο 2016-2021-Α01118

ΕΤΟΣ	ΝΑΙ ΕΡΓΑΖΟΜΑΙ ΣΥΝΕΧΕΙΑ	ΝΑΙ ΕΡΓΑΖΟΜΑΙ ΕΠΟΧΙΚΑ	ΒΡΙΣΚΟΜΑΙ ΣΕ ΑΝΑΣΤΟΛΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΛΟΓΩ COVID-19	ΟΧΙ ΔΕΝ ΕΡΓΑΖΟΜΑΙ (ΟΥΤΕ ΕΠΟΧΙΚΑ)
2016	109	45	0	51
2017	64	37	0	28
2018	83	74	0	53
2019	90	59	0	28
2020	86	37	43	22
2021	82	45	4	35

Πίνακας 13: Εξέλιξη μόνιμης και εποχικής εργασίας νέων 18-34 για 2016-2021 – Α01105ΑΒ

ΝΑΙ ΕΡΓΑΖΟΜΑΙ ΣΥΝΕΧΕΙΑ	ΝΑΙ ΕΡΓΑΖΟΜΑΙ ΕΠΟΧΙΚΑ	ΒΡΙΣΚΟΜΑΙ ΣΕ ΑΝΑΣΤΟΛΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΛΟΓΩ COVID-19	ΟΧΙ ΔΕΝ ΕΡΓΑΖΟΜΑΙ (ΟΥΤΕ ΕΠΟΧΙΚΑ)
37	18	0	19
33	21	0	16
32	28	0	9
45	20	0	9
34	12	79	7
43	28	28	15

Πίνακας 14: Εξέλιξη των εργασιακών καταστάσεων των αλλοδαπών 2016-2021 – Α01107

ΕΤΟΣ	ΣΜΕΡ
2021	3.45
2020	3.29
2019	3.05
2018	2.97
2017	2.92
2016	2.90

Πίνακας 15: Εξέλιξη του Σταθμικού Μέσου Εισοδήματος Εργαζομένων –D01107

ΕΤΟΣ	Αδυναμία	Επισφάλεια	Ικανότητα	ΣΥΝΟΛΟ
2016	358	126	488	972
2017	261	109	481	851
2018	229	179	615	1023
2019	186	160	585	931
2020	246	164	601	1011
2021	187	156	694	1037

Πίνακας 16: Οικονομική κατάσταση εργατικού δυναμικού - E01102

ΕΤΟΣ	ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΜΕΤΡΙΑ	ΑΡΚΕΤΑ	ΑΠΟΛΥΤΑ
2016	51	47	68	78	118
2017	27	27	56	92	109
2018	38	29	82	118	162
2019	32	38	60	137	173
2020	21	28	61	87	138
2021	33	51	72	121	192
ΣΥΝΟΛΟ	202	220	399	633	892

Πίνακας 17: Διατύπωση γνώμης εργαζομένων για την εργασία τους / Ο μισθός μου ανταποκρίνεται στην εργασία που προσφέρω- E01103A

ΕΤΟΣ	ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΜΕΤΡΙΑ	ΑΡΚΕΤΑ	ΑΠΟΛΥΤΑ
2016	122	35	41	58	100
2017	124	24	55	42	60
2018	149	45	67	67	99
2019	155	43	62	82	95
2020	166	33	49	43	35
2021	172	39	90	80	83
ΣΥΝΟΛΟ	888	219	364	372	472

Πίνακας 18: Διατύπωση γνώμης εργαζομένων για την εργασία τους / Αισθάνομαι ασφαλής στην εργασία μου -- E01103B

ΕΤΟΣ	ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΜΕΤΡΙΑ	ΑΡΚΕΤΑ	ΑΠΟΛΥΤΑ
2016	96	35	47	69	106
2017	108	26	52	45	76
2018	143	40	76	64	106
2019	129	47	74	85	101
2020	142	43	45	42	55
2021	144	49	90	83	96
ΣΥΝΟΛΟ	762	240	384	388	540

Πίνακας 19: Διατύπωση γνώμης εργαζομένων για την εργασία τους / Καλούμαι να ανταποκριθώ σε περισσότερους ρόλους από όσους αναφέρει η σύμβασή μου -- E01103Γ

ΕΤΟΣ	ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΜΕΤΡΙΑ	ΑΡΚΕΤΑ	ΑΠΟΛΥΤΑ
2016	71	32	64	51	139
2017	41	20	54	66	128
2018	62	34	67	97	168
2019	50	40	66	110	169
2020	24	16	49	81	158
2021	29	38	107	110	172
ΣΥΝΟΛΟ	277	180	407	515	934

Πίνακας 20: Διατύπωση γνώμης εργαζομένων για την εργασία τους / Η θέση εργασίας μου ανταποκρίνεται στα τυπικά μου προσόντα - E01103Δ

ΕΤΟΣ	Είμαι ικανοποιημένος και ασφαλής με την εργασία μου	Έχω προσωπική σχέση με το εργασιακό περιβάλλον	Δεν θεωρώ ότι έχω τα προσόντα/δεξιότητες για κάτι άλλο	Λόγω ηλικίας	Δεν θεωρώ ότι υπάρχει καλύτερη εναλλακτική για εμένα	ΣΥΝΟΛΟ
2016						
2017	271	55	50	73	40	489
2018	286	51	39	116	88	580
2019	313	49	28	107	69	566
2020	295	64	23	149	89	620
2021	317	49	33	124	52	575

Πίνακας 21: Λόγοι μη διάθεσης αλλαγής αντικειμένου απασχόλησης- G01101

ΕΤΟΣ	ΝΑΙ	ΣΥΝΟΛΟ
2016	199	412
2017	256	754
2018	201	659
2019	216	618
2020	257	642
2021	202	665

Πίνακας 22: Εξέλιξη επιχειρήσεων που παρέχουν εκπαίδευση/κατάρτιση – F01101

ΕΤΟΣ	Τουλάχιστον 1 φορά ανά έτος	Τουλάχιστον 1 φορά στα 3 έτη	3 έτη και πάνω	Μόνο κατά την πρόσληψη	ΣΥΝΟΛΟ
2016	126	18	1	57	202
2017	208	11	3	32	254
2018	135	30	5	31	201
2019	176	21	3	13	213
2020	187	36	5	28	256
2021	153	23	2	19	197

Πίνακας 23: Συχνότητα εκπαίδευσης/κατάρτισης – F01106

ΕΤΟΣ	λόγω κόστους	δεν προσφέρουν σε κάτι	δεν θα συμμετέχουν οι εργαζόμενοι/ες	δεν διαθέτω τις κατάλληλες γνώσεις	δεν γνωρίζω που να απευθυνθώ	ΣΥΝΟΛΟ
2016						674
2017	138	125	68	31	58	420
2018	98	93	47	62	69	369
2019	63	142	49	36	51	341
2020	50	149	53	28	68	348
2021	64	154	50	51	66	385

Πίνακας 24: Λόγοι μη παροχής εκπαίδευσης/κατάρτισης – F01105

ΕΤΟΣ	Ναι	Όχι	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΠ'Ο ΕΡΓΟΔΟΤΗ
2016	332	620	952	-
2017	312	455	767	67
2018	392	632	1024	92
2019	338	505	843	119
2020	357	526	883	106
2021	453	511	964	133

Πίνακας 25: Παρακολούθηση εκπαίδευσης/κατάρτισης από το εργατικό δυναμικό– F01102

ΕΤΟΣ	ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΜΕΤΡΙΑ	ΑΡΚΕΤΑ	ΑΠΟΛΥΤΑ	ΣΥΝΟΛΟ
2016	90	83	280	192	233	878
2017	51	76	191	180	146	644
2018	50	84	286	275	201	896
2019	25	33	181	205	138	582
2020	32	57	228	198	143	658
2021	19	54	225	276	156	730

Πίνακας 26: Γνώμη εργατικού δυναμικού σχετικά με το αν τα προγράμματα κατάρτισης προσφέρουν γνώσεις και δεξιότητες που ανταποκρίνονται στην αγορά εργασίας – F01103